

Colección Aérea Palabra

Tierra de dioses se sitúa entre dos visiones literarias, la de José Revueltas y la de Jorge Ibarguengoitia, esenciales narradores mexicanos; el primero descubriendo las motivaciones del ser humano, con tal profundidad como casi ninguno de su generación; el segundo, desmitificando las acciones humanas y llevando al hartazgo de la hilaridad sus situaciones lúdicas. Dos excelsos narradores pilares, entre otras lecturas, de donde Alejandro Aldana Sellschopp parte y escribe sus cuentos.

La última muerte

Cuento

Ti slajebalxa lajele

Lo' il a'yej

Nicolás Huet Bautista

ediciones de el animal

espacio cultural
johne sables

FONCA

Smile

La última muerte

Ti slajebalxa lajele

Nicolás **H**uet **B**autista

Smile

La última muerte
Ti slajebalxa lajele
© Nicolás Huet
Derechos Reservados.
1ª Edición. 2001.
Editor: José Antonio Reyes Matamoros.
Impreso en México.

El contenido de este libro se puede reproducir total o parcialmente por cualquier medio siempre y cuando sirva para entender la cosmovisión de culturas distintas y complementarias.

Smile

ÍNDICE

<i>Presentación</i>	i
La última muerte	1
Ti slajebalxa lajele	1
Tsajal chuvej	25
Tsajal chuvej	25
La montada	45
Jkajlej ta vakax	45

Tierra de dioses

Se imprimió en la Editorial Fray Bartolomé de las Casas, A.C., en San Cristóbal de las Casas, Chiapas, el 9 de noviembre de 2001.

La tipografía pertenece a la familia Garamond.

*Papel de portada Cambric blue de 216 gr.
para interiores bond Cultural arena de 90 gr.*

La edición consta de 1000 ejemplares.

La última muerte

Ti slajebalxa lajele

Se imprimió en la Editorial Fray Bartolomé de las Casas, A.C., en San Cristóbal de las Casas, Chiapas, el 9 de noviembre de 2001.

*La tipografía pertenece a la familia Garamond.
Papel de portada Gainsborough Ebony de 216 gr.
y para interiores bond cultural arena de 90 gr.*

La edición consta de 1000 ejemplares.

Yak'el ta a'yej

Ti bats'i k'op tsotsile ta xcha' tsak yip k'alal me stukik ti bats'i viniketik xchi'uk yip sjol yo'ontonik ta xcha'kuxsesik ta lo'iltael ti k'usitik k'otem ta pasel vo'ne ti bu nakajtike yu'un sk'atp'ujnik ta lekil ts'ib lo'il a'yej.

K'alal chich' cholel ta ts'ibe, ja' ech xu' xk'ej xjalej ti k'usitik jeleven xa ta pasele; me ja' no'ox chich' alal ta eale ta me xjel batel ja' ti k'u x-elan xchol batel ta alal ti buch'u chale, ta me xjolin batel, jech te xk'atp'uj komel ta poko lo'il k'op.

Ti sts'umbal sk'op jmayaetik jech k'uchal ti tsotsile mu to vo'neuk istambeik sts'ibael, ti jk'opojeletike tsots stu iya'iik yu'un sk'an xak'ik ta ojtikinel sbel sjol yo'ontonik, k'usi sna' spasik, k'u x-elan ta sk'anik ti slekil ts'ibike, ti va'i x-elan sut jutuk sjolik ti bats'i viniketike istaik ta k'elal ti k'u yu'un ti ja' no'ox ti jkaxlanetik xu' yu'unik spasel lek svunal sts'ib slo'ilik. Ti lekil ts'ib lo'il a'yej ta bats'i k'ope, ja' me jech jtos abtel xu' sulesbe xch'ulel, sjambe jsat ti jnakejetike, yo' k'uchal xu' x-ul x'bik'taj jutuk ti bik'tal o'ontonal ilbajinele, ti ja' stsakoj yipal ta jujun paraje, jteklumetike: Ti poko lo'il a'yeje ja' yu'unik ti jajval lum osil bu yiich' alal o bu jchopukal k'op lok'emtale, me chich' ts'ibael ta vune ja' te ta xpuk sk'oplal, xu' sk'elik xa'yiik ta spas ta yu'unik ti yantik krixchanoetik.

Ti pas k'op yu'un jsapatistaetik ilik ta sba sk'ak'alil enero ta sjabilal 1994, ja' isjam satil, iyak'ik ta ojtikinel k'u x-elan stalel skuxlejalik ti bats'i viniketik li' ta Chiapa xchi'uk ta sjunlejal Mejiko, pe oy kusi yich'oj tal pasel ta mas

vo'ne, oy uni jchop bats'i viniketike sut jutuk sjol yo'ontonik te islikesik tal yabtelik, isk'el isabik tal sjam smelol ti k'u x-elan ti kuxlejale, k'u x-elan xu' xtoy xp'ijubik ti bats'i viniketike, te ixchanik tal ti lekil ts'ib lekil abteletike, te ilo'lajik tal istsatsubes tal sjol yo'ontonik, manchuk me yu javo'ikuk ta jyalel. Ti va'i x-elan sjol yo'ntonik uni jchop ti bats'i viniketike, ja' te nitil tsakal uk ti Jnikulax Vet Batixtae: yabtelinoj sk'elel stalel kuxlejale, sabel sjam smelol ti poko talel kuxlejaletik, te kikil ta slikesel oxib muk'tik opisinaetik sventa sp'ijubtasel ti bats'i vinik antsetike, k'uchal xchanik lekil t'ujumal abteletik, yich'el ta muk' kuxlejale xchi'uk k'uchal xemuk'eb stsatsub sjol yo'ontonik xchi'uk ti k'u x-elan vo'k'em ch'iemik tale; li'e ja' naka tsatsal abtelal ta jyalel, melet ti totil ajvalile mu jechuk yo'onton ja' no'ox sk'an ich'el ta muk: "lekil ajvalil ta alel" ta xchapan k'op, ta xich'be ta muk' ye sti' ti k'usi sk'anik jlek' jutebuk ti bats'i viniketike, ovil un, mu xa ichbiluk ta muk' ti ajvalile yu'un ep ilbajinvanen, mu sna' xk'exav, ja' no'ox sk'an ich'el ta muk' ech'un xchi'uk xilbajin ti jnakejetike.

Ti epal lo'lael yu'un ti krixchanoetike, "ja'xch'aybel sjol ti jnakejetike", ti ajvaliletik ta Mejikoe ja' yalojik yu'un mu xich' ich'el ta muk', mu xich' stunesel ti sbats'i k'opike, ech'un yu jutuk ti buch'u sna' sts'ibajik ta sk'opik, ti buch'u sk'upinik sk'el xchanik vun ta bats'i k'op tsotsil, tseltal, chole; manchuk me jna'ojtik ti kuxul to ti bats'i k'opetike, te lapal ch'ikilik ta naklej ta yut te' a'maletik ti yajvaltak bats'i k'opetike, buch'utik sna' xk'opoj sts'ibajik ta sbats'i k'opike ja' me ta xich' ta muk' ta stsatsubtas ti k'u x-elan nitil tsakal

mu jna'tik mu xka'ibetik lek sjame, ja' no'ox melez ti jech xk'ot ta pasele; yu'un mu xkojtikintik ti k'usitik xk'ot ta pasel ta slumalik ti jtsotsiletike, jech no'oxtok uk mu xojtikinik k'u x-elan skuxlejalik ti buch'utik x-abtejik ta jujun muk'tik jteklemetike, ta muk'tikel snail abteletik o me ja' ti k'usi nitil tsakalukutik xchi'uke: mu xkojtikintik k'u x-elan ta xchaplan stusan sbaik ta yut slumal sparajeik ti bats'i viniketike, jech no'oxtok mu jna'tik mu xkiltik k'usi ta snopik xchapik tal ti ajvaliletik yu'un ti talez kuxlejale, ts'unub ovalal xchi'uk k'usi snop spasik ti soltarotike.

Oy buch'u yaloj sts'ibaoj yu'un me chich' pikel tunesel ti k'usitik x-elan sna' sts'ibajik spas slekil lo'il ya'yeyik ti jyan lum osilajele, te la me xch'ay xjel batel sjol yo'onton ti jts'ibajob bats'i viniketike, ti buch'u jech snop xale yu'un musk'an sk'el xtoy stsak yip ti sts'ibajom ti bats'i viniketike, yu'un ja' sk'anik ti te net'bil xkom ta ilbajinel ti stalel skuxlejal bats'i viketike: ti Jnikulax Vet, li' ta jpok svun sbiinoj Ti slajebxa lajele ep stunes ti k'usitik x-elan lek ta sjit'ik, ta cholik ti slekil ts'ib lo'il a'yeyik ti jnakeletik ta yan lum osile, ja' ech laj sta ta nopel sts'ibael, ech'un lek xcholet xjit'et chislo'itabukutik ti slo'ile; ech'un kuxul ya'yel te ta stsak yip ti lekil ts'ib lo'il a'yeye, ak'bil yip ta svu'el sjol yo'ontonek ti bats'i tsotsil viniketike.

Ti slajebxa lajele ja' slok'obtabil sat yelov k'usi chopol yich'oj pasel bu ch'ikil lapal jun bik'ital lum osil; ja' k'u x-elan yiloj snopoj ti Jvete, muk' xi' yu'un ti k'usi chopol ta lo'iltaele, ja' las sta ta alel ts'ibtael melez yu'un ja' ech' te vok'em chi'emik tal skotol ti jnakeletik ta balamile, ja' te nitil tsakal

mu jna'tik mu xka'ibetik lek sjame, ja' no'ox melet ti jech xk'ot ta pasele; yu'un mu xkojtikintik ti k'usitik xk'ot ta pasel ta slumalik ti jtsotsiletike, jech no'oxtok uk mu xojtikinik k'u x-elan skuxlejalik ti buch'utik x-abtejik ta jujun muk'tik jtekelemetike, ta muk'tikil snail abteletik o me ja' ti k'usi nitil tsakalukutik xchi'uke: mu xkojtikintik k'u x-elan ta xchapan stusan sbaik ta yut slumal sparajeik ti bats'i viniketike, jech no'oxtok mu jna'tik mu xkiltik k'usi ta snopik xchapik tal ti ajvaliletik yu'un ti talel kuxlejale, ts'unub ovola xchi'uk k'usi snop spasik ti soltaroetike.

Oy buch'u yaloj sts'ibaoj yu'un me chich' piket tunesel ti k'usitik x-elan sna' sts'ibajik spas slekil lo'il ya'yeyik ti jyan lum osilajele, te la me xch'ay xjel batel sjol yo'onton ti jts'ibajob bats'i viniketike, ti buch'u jech snop xale yu'un musk'an sk'el xtoy stsak yip ti sts'ibajom ti bats'i viniketike, yu'un ja' sk'anik ti te nel'bil xkom ta ilbajinel ti stalel skuxlejal bats'i viketike: ti Jnikulax Vet, li' ta jpok svun sbiinoj Ti slajebxa lajele ep stunes ti k'usitik x-elan lek ta sjit'ik, ta cholik ti slekil ts'ib lo'il a'yeyik ti jnakejetik ta yan lum osile, ja' ech laj sta ta nopel sts'ibael, ech'un lek xcholet xjit'et chislo'itabukutik ti slo'ile; ech'un kuxul ya'yel te ta stsak yip ti lekil ts'ib lo'il a'yeye, ak'bil yip ta svu'el sjol yo'ontonik ti bats'i tsotsil viniketike.

Ti slajebxa lajele ja' slok'obtabil sat yelov k'usi chopol yich'oj pasel bu ch'ikil lapal jun bik'ital lum osil; ja' k'u x-elan yiloj snopoj ti Jvete, muk' xi' yu'un ti k'usi chopol ta lo'iltaele, ja' las sta ta alet ts'ibtael melet yu'un ja' ech' te vok'em chi'emik tal skotol ti jnakejetik ta balamile, ja' te nitil tsakal

chich' lo'iltael li' ta lekil ts'ib lo'il a'yeje: li milbaile, k'u x-elan xchap snopik ti chopol lajelale, ti k'usitik chopol yich'oj pasel yu'un xch'unel yo'ontonik talem stalel ta jurio-krixchanoetik, ti ja' ech ono'ox ta vo'ne nitil tsakalik ta sjol yo'ontonik ti krixchanoetike.

Ti slajebxa lajele, oy k'usi chiyak'be jchantik, ma'uk ti k'usi chich' ak'el ta ojtikinel, ja' ta jchanbetik sjol yo'ontonik ti buch'utik istaik svolkolik yu'un muk' stoy sbaik mu'yuk ispakik sutel ti k'usi chopole, mu'yuk il k'op, te lek istaik ta nopel: li Jvete mu ta sroniltas ti k'usitik spasik ti krixchanoetik te ta yut slo'il ya'yeje, ech'un pak'al xk'ot ta ko'ontontik ti k'usi jeleven xa vo'ne, ech'un ja' te ta sjambe sat skotol krixchanoetik: mu xa jk'antik chich' pasel ti k'usi chopole, te me oy to xk'ot jech ta pasele yu'un me jech nijbat o skotol k'ak'al. Ti ilbajinel yu'un soltaroretik xchi'uk stukik bats'i viniketike xilbajinik ti xchi'iltake oy lek sjam smelol yu'unik: ak'o xlik sjol sk'opik stutik ti jnakeletike, yu'un ja' ech xu' ta patil x-ochik batel ta milvanej ti soltaro polisiatike, ja' ech xa ach' spukujilik sa'ik k'op yu'un ta stijbe sjol yo'onton ti jnakeletike: ja' uk ta sjol yo'ontonik ti jkaxlanetik chalik yu'un ti bats'i viniketike mu'yuk srasonik toj sts'i'al spukijilik, "yu'un mu'yuk bu p'ijubenik", pe ta jak'tik un zk'u x-elan xich' tojel mulil yu'unik ti jkaxlanetik me oy ispasik smulike? zme mu echuk spasik uk ti yu'un ch'ayemik to ta jmoe, mu'yuk to srasonik ta jyalele, melel ja' stukik ti jkaxlanetik iyak'ik ileluk xchi'uk xchi'iltak ti majbail milbaile?, zxi jxi' yilel yu'un sts'i'al spas sbaik xchi'uk xkiltik ti muk'tik milbail spasik ti ajvaliletik kolemik xkom ta jyalel? Li'e ma'uk yu'un

ta jko'oltajestik ti mulile o me ta jk'eltik buch'u oy ep smul, me ta jsa'tik ep mulil, ja' no'ox jp'el chap'el slo'itael yu'un ti k'usitik mulekuk xk'ot ta pasel, bilbail eleke' xchi'uk ti k'usitik yantik tsots sk'opolal, ti lo'il a'yej iyich'be sbi ti vun li'e Ti slajebxa lajelale, ti buch'u ikol ta milele laj spasbe pertonal ti buch'u totil isnop iyak' sk'ob ta milvaneje: ti snopel sjol yo'onton ispas pertonale ja' yu'un ti lekil bats'i vinike, yo' k'uchal mu xa xk'ot jkojuk no'oxtok ta pasel ti mal chi'ch'e, pe ovil un, mu'yuk buch'u iak'bat stoj smul ti jmilvaneje.

Ti k'usi na'baj mu na'bajuk spasike xchi'uk k'usi pak'al xch'unel ta sjol yo'ontonike ja' stsak yip li' ta slo'il ya'yej ti jtsotsil viniketike. Ta jba'ie li' ta lo'il a'yej Ti slajebxa lajele xchi'uk ta Kajlek ta vakaxe, ja' naka olol keremutik ti ta xcholik ta ael ti lo'il a'yeje, naka ch'itasbilik ta lekil nichimal o'ontonal; chiyabe ikuk ti yunen nopel yo'ontoni ti k'u x-elan xchanojbeik sp'ijilik stot sme'ike, statamol sme'mbelike, ja' ech o te nitil tsakal ti yunen lo'ilik xcholik ta alele, xlo'laj ta sba krixchano, o me bak'intik jech k'uchal xvilet x-elan sk'el batel ti k'usitik xk'ot ta pasele, k'usitik xnik xbak' xchi'uk ti buch'utik te nitil tsakal batel ta juju koj lo'il a'yeje: ja' ti te' a'maltike, ti uk'umetike, ti mutetike, ti yip nichimal k'op xabe yip spoj ti ch'ulelale, yip yo'oton xch'ulel ti unen keremetike xchi'uk ti yabtelik yu'un ta skoltaik jutuk ti xchi'iltak ta maile. Te ta sjol yo'onton ti Jnikulax Vete, oy lek tsots sk'oplal ti k'usi chale ja' no'ox mu xka'ibetik lek sjam, ti k'u x-elan kuxcul sbel sjol yo'ontoni ti "unen keremetike" te ti bu nakalike, xchi'uk yunen p'ijil sjol yo'onton sk'el chalik ti k'usitik xk'ot ta pasel ta spat xokone.

Ja' uk ta Tsajal chuveje, ja' yip ch'ul nichimal k'op ikol yu'un ti buch'u laj ta ilvajinel yu'un ti jti' o'otonale, ti jutuk xa mu kuch batel yu'une, ta lo'il li'e xu' xkaltik ti ja' kuch yu'un ti yip jol o'ontonal, svu'el ti buch'u laj ta ilbajinele, yu'un ta anil isk'an ismilik batel ti buch'u ja' to no'ox istsak yabtele, xkom ta sba mayol, jun yo'onton sk'an yabtel xak' sba ta tunesel bainel ta slumal jech k'uchal stalelik ti jnakejetik teye.

Oy ta sk'ob ti jk'el vune oxkoj lo'il a'yej ta bats'i k'op tsotsil, sjelavesok ta kaxlan k'op stuk ti buch'u ists'iba ti vune; tey xa ta ta k'elel epal rioxal k'opetik, pas k'in elovajel, stalel jol o'ontonal, pe ti k'usi tsots sk'opolale ta jyalele, ja' ti k'usi oy jtos sk'opolal ch'ayem xa yu'unik ta stalel skuxlejalik ti jkaxlanetike: ja' ti yich'el ta muk' xchi'uk sk'oponel ti Jch'ulme'tik Balamile, ti j-ak' kuxlejale.

Yo' k'uchal xu' ta ko'oltastik ta sk'elel ta bats'i k'op xchi'uk ta kaxlan k'ope, xkaltik ava'i jp'eluk, ja' xu' ta ko'oltasel batel juju chol juju k'os batel ti lo'il a'yeje, yu'un ijko'oltastutik jutuk, laj jbik'tajestutik jutuk ti ts'ibetik ta bats'i k'ope, yo' jechuk yepal sk'ot k'uchal ta kaxlan k'ope, ja' jech lek t'ujum ikom ti ts'ib ta bats'i k'ope.

Ta slajeb xae, ta jkan xkal ava'i Ti slajebxa lajele, ja' jpok vun stsutsel abtelal yu'un jlek jts'uj ko'oltael ista ti Jnikulax Vet Batixta ta stojol Apoyo a los creadores artísticos en lenguas indígenas, Fondo Nacional para la Cultura y las Artes, ta 1999-2000, jech no'oxtok ja' te ista jutuk koltael ti abtelal sbiinoj Aérea Palabra, ta sjabilal 1999-2000, yunen moton ti Espacio Cultural Jaime Sabines yu'un Fondo

*Nacional para la Cultura y Las Artes, FONCA, yo' k'uchal
iyich' chanel k'u x-elan ta pasel lo'il a'ye ts'ibetik ta Snail
chanob vun yu'un Jts'ibajometik.*

*Te ta stojol jk'el vun xchi'uk k'alal ta yosilal yut
a'maletik mu xkojtikintik ti k'usitik xich' pasel ta osil
balamile, me ja' ta yip stsutsel xchi'uk nichimal k'op, kuch
abtel patan, me ilbil pox, yip o'ontonal, yip jp'el bats'i k'op, xu'
me ta stsatsubtaskutik, xak' yip jol ko'ontonti uk.*

*Escuela de Escritores del Espacio Cultural Jaime Sabines
Sociedad General de Escritores de México. (SOGEM)*

Jóse Antonio Reyes Matamoros.
Editor.

ti sk'opike xchi'uk ti sbel sjol yo'ontonik, k'usi sna'ike sk'el xojtikinik, k'usi kuxul to ta sjol yo'ontonik: ti sts'ibaoj ta kaxlan k'op ti yajval ts'ibe chiyak'be ka'itik jp'eluk ti k'usitik k'otem ta pasel ta slumale.

Ti va'i bu likem tal ti lo'il a'yeje, mu yanuk to, meel yu'un chiyalbukutik k'u x-elan kuxulik ti bats'i viniketik xchi'uk ti te' a'maletike, xch'unel sjol yo'ontonik, k'u x-elan syomoj sbaik ti ja' skoj xlik k'op yu'un bak'intik, pe yu'un ono'ox jech' likem tal vo'one ti kuxlejale: skoj bik' tal o'ontonale, toyobbail, ich'el ta muk'e, pe li' tanae ja' chixcholbukutik ta alel ti bats'i vinik Jvete, ti k'u x-elan yiløj snopoj te ta slumale.

Ti pas k'ope utbail mu xa van lekuk xka'itik ta slo'iltael meel yu'un te ono'ox oy ta jujun paraje, ta chixxi' xa yu'un: pe ja' toj ja' ti k'u x-elan xich' cholel ta alel, jit'el ta ts'ibael yu'un oyuk lek yip lek smu'il ta lo'iltael, lek k'elbil abtabilambil yu'un xu' lek xka'ibetik sjam te xa nitil tsakalukutik ta lo'il ya'yel: krixchanoetik xchi'uk k'usi oy ta sba osil balamile, ti va'ie, ja' ti k'u x-elan sbel sjol yo'ontonik ti jtsotsiletike: k'usi xu' spasik, svayujel xch'ulelik, k'inetik, yunen k'unil jol yo'ontonik ja' ti mu xojtikinik ti yantik kuxlejal ta yantik balamile. K'u x-elan xjel sjol yo'ontonik, ti yich'mulike, ti svokolik ti buch'utik nitil tsakalik ti k'usitik xk'ot xjelav ta pasel yo' ja' te ta sut sjol yo'ontonik ti jnakeletike.

Ti sjam slo'il ya'yey ti Jnikulax Vete, ta xi jyak'be ka'itik jk'upintik mu'yuk sk'ak'al sjabilal ti lo'il a'yeje: mujnatik me jeleven xa, me yak'oj to sba chich' pasel ti k'usitik

Ti slajebalxa lajele

*Jlikutik ta yanal te'
jlikutik ta vomol
jp'ejkutik ta ak'
jp'ejkutik ta a'mal
ja' no'ox ta jik'tik jutuk ik'
ja' no'ox xkik'umtastik
ti jch'ul me' jkaxiltike.*

-Jnichimal muk'ta ajval/ jnichimal tot/ abolajan me/ avokoluk me/ yu'un ti anich'one/ yu'un ti akereme/ oyuk me ta yolon ak'ob/ oyuk me ta yolon avok/ ti jayib k'ak'al xch'amun avosile/ xik'umtas abalamile/ jnichimal muk'ta ajval...-K'alal jech unen no'ox ye sti' xk'ejin ti jtote, te spachoj yavyak'al, yak'oj sba xch'atibe sbek'tal stakopal jun saklikan tsajal vinik, staoj svokol ta stojol jch'ultotik ta vinajel ta balamil; patil lik smesilambe sjunul sbek'tal stakopal ta jkot ik'al me'kaxlan yu'un xik'be xchi'uk smuk'ubtasbe xch'ulel. Ti unen Jtex, yunen kerem, xchi'uk xchi'il ta xambal ti jchamel vinike, jsolel te tonol sat sk'eloj k'usi spasilan ti jpoxtavaneje. Ta patil ti bakxach'an jchamel vinike te lik

yich'mul, p'aj yu' ya'lel sat, x-ulet batel yo'nton xch'ulel, yu'un mu xch'un xa'i ti ikolto ta yip ye sti', ta svu'el xch'ul k'op ti jpoxtavaneje, melel yaloj xa ta yo'nton ti mu xa xkuxie. Li'e mu jechuk ik'ot ta pasel, ti ch'ul ik'e ismes muel ta vinajel ti muil ch'ayilal pom, la ismes muel ti slajebal lajelal slajebal chopolale, li' ta stsutsel spoxtael ti jchamel vinike; oy xa lek tse'ej nichimal o'ntonal; ta patil ti jchamele te lik k'opojikuk komel xchi'uk ti yunen kereme, isutik batel ta sna te ich'ayik batel ta yik'sukanil skeval muk'tikil te' a'maletik.

Ti jch'ultotike xkajet xa batel ta ba te'etik; epal unen xjaval-ek'el mutetik xjits'etij no'ox ta vilel ta vi'najel, xtajinik no'ox xchi'uk sk'anal xojobal smalel k'ak'al, chi'inbil ta sk'ejimol unekil bik'tal xchanulal yut te' a'maletik xchi'uk ti jinetal ik'e. Ti jmol jtote te xtantun ochel ta yut na, te inaki ta jts'eltutik, te ta ti' k'ok', ni ve'tutik, ba jkuxtutik, ni vaytutik.

Ta yech'el aka'obal no'ox ilik ti jtote, lok' ta k'abinel, xch'abet no'ox ti ak'obale, ta anil te oy k'usi iya'i ta olol vi'najel, jech k'uchal jkot muk'ta mut te xpochpun; lik stoy sat sk'el muel, mok'osi ista ta ilel, ja' no'ox xtil no'ox yutsil ti jch'ulme'tike, xlpulajet ti k'analetike, ja' no'ox te

xjinet jutuk ti ik'e; ta anil te no'ox no'oxtok: krus, krus,
krus, ja' yok'el mu ichin, spotset no'ox batel sjol ta xi'el, lik
sakchik'inajuk, lik sp'is sat. Oxkoj ok' ti pukujil ichine, ox-
koj la sbiiltas ti skrusal lajelale. Ti jtote te sk'echoj ochel
jk'ech si' ta yut na yu'un spas k'ok'; k'alal xk'ixet xa ti ch'ul
k'ok'e te lik sjam sk'ob xk'atin, te lik snijan sba, te nijil ta
ygelel, oy k'usi snopilal yilel, yan no'ox x-elan spas sba,
mu'yuk bu jech xkil, tojol te tonol yu sat, junto yo'ntonuk
x-ok', junto xich'mul sjunlejal sbek'tal stakopal yilel. Ta anil
oy k'usi ul ta sjol, te inichimaj yo'nton, ti k'ak'al li'e ja' sba
sk'in jtotik San Mikel Arkanjel, ja' bu ta sjup sba yu jol
ko'ntontutike, bu ta jtsob jbatutik, ja' bu ta jtatutik ta ich'el
ta muk', ta k'oponel ti'inel ti jch'ul Muk'ta Totike, jchabiej
yo'nton vi'najel jchabiej yo'nton balamile. Jk'elvanej jmak-
vanej ku'untik ti bats'i jsots'il vinikuntutik li' ta jlumale: ti
buch'u ja' no'ox ta jch'amuntutik sba ch'ul osil balamile, ti
ja' no'ox jik'tutik j-ok'uk ti ch'ul ik'e, xkik'umtastutik ti
jch'ul jme' jkaxiltike. Ti jmol tote xjak xa yo'nton yilel yu'un
sk'an xa xba skejan sba, xba sk'opon ti jnichimal Muk'ta
Totike, xba spatbe yo'nton smol chi'iltak ta jteklum, xba
yuch'ik jp'isuk pox ta sba muk'ta k'in. Te ba stij likel ti yu
snup xchi'ile.

—¡Ants!, likan me, likan me, toy me k'ak'al.

Ti jme'e xt'eltun xa ta sik likel, nopej batel ta ti' k'ok' ik'atin j-ok' yo to mu xlik ta abtele. Te svats'etik likel uk ti jbankil Jxavax xchi'uk kunen its'in Jmavele, sk'ox ke-remik ti jtote jme'e, ja' unen k'exolal ta jaylel, ech'un ja' nich'be sbi ti jtote, ja' xich'be komel sp'ijil sjol yo'nton xchi'uk su'el. Ti jtote lik spaj ta k'eel ti jme'e, jech lik yalbe.

—Ants a'yo ava'i, k'alal nilike, nilok' ta k'abinel, ch'ayem no'ox ko'nton ta jyalel, ni xi' no'ox ika'i ok' mu ichine.

—¡Ichin!...¡Ay Yox Kajval! ¡Yox Kajval! ¿Buch'u me van ta xcham batel? Vo'ne xa mu'yuk bu xka'itik x-ok' ti ma pukujil mute.

—Tote, ¿ti ichine me ja' j-al matal yu'un ti pukujeti-ke? —xkut ijak'be ti jtote, iya'i ta anil, lik stak'bun.

—Ja' jech nich'on, ja' me j-al matal yu'un ti jlajelati-ke lek ti nalikik xae, koltaik ta abtel ti ame'ike yo' sob ch'k'otkutik ta jteklum, xba jchi'intik ta xambal ti ch'ultotike, yu'un ko'ntonuk xa me xba jchi'in ta xambal ti Kajvaltike, jk'an nichimuk no'ox ko'nton.

Ja' yu'un jch'unej mantal ti jbankil Jxavaxe, ja' mu'un ta anil lik skolta sba ta juch' mats', ja'uk ti jme'e lik ta

gas vaj ta anil; j-ok' no'ox nichim xa ko'nton nive'tutik, yo' lek nojem jch'ututik xchi'uk lek nichim ko'ntontutik chibatutik ta k'el k'in; k'alal kak'oj jba chive'tutike, svuset sts'itet no'ox likel ti k'ok'e, yax-ots'an no'ox, lik xch'utubtas batel bu nakal ti jmol tote.

—jO Yox, Kajvall! ĸBuch'u van ti ulo' xtal tanae? li'e, mu'un oy buch'u ta xtal; k'u yu'un ti toj tsots ta jyalele, oy van k'usi tsots xal ti ch'ul k'ok'e —xchi' ti jmol tote, toj xi'el k'ot. Te lik ta yich'mul no'oxtok, ich'multik no'ox x-elan ti mu sate, te iskechan komel sve'el.

Ja'uk ti jme'e, xjak no'ox yo'nton ta jyalel, ja' toj lek mu me saknup'anun no'oxtutik xchi'uk lek nichim ko'ntontutik chibatutik ta k'el k'ine, mu sk'an labal k'op, ech'un sts'ikoj svokol ta jyalel manchuk me tsots xa'i ti jbattele, yu'un ja' ech o ti kuxlajele; ech'un k'alal tseb toe, lek la snop k'alal iyik' sbaik xchi'uk ti jtote, k'ak'al t'ujumal kerem vinik toe, t'ujumal lekil j-al mantal jpoxtavaneje. Te mu slok'estal ta jun muk'ta moch ti jk'elob k'in k'u'tutike, lik jbatutik, ta jlikel lek saknupanuntutik, t'ujumunxatutik ta k'el. Ti jmol tot Jmavele, slapoj sbats'i sakil k'u', jalbil ta sbats'i no, oy lek sronil, ts'isbil ta yaxal no, te lok'tabil kruse-rik, oy lek snichimal smutal; yich'oj sbats'i muk'ta sakil vex,

mesmun xchi'uk smuk'ta tsajal ch'ukch'ut, ti juju jech sba
ta juju jech skube jujuti' mu sta balamil, jech k'uchal yantik
bats'i jsots'il viniketik li' ta jteklume, ja' svinajesombil
k'ak'al viniketik oy lek svu'el sjol yo'ntonik; setel no'ox
smuk'ta pixjol xko'laj xchi'uk muk'ta semet yilel, jalbil ta
nan, lek pakal skajanoj ta snekeb jlik muk'ta ik'al chijil, sla-
poj spoko k'a' sempat. Ja' echuntutik uk xchi'uk ti jbankil
Jxavaxe, jlapojtutik jbats'i k'u'tutik, lek saknup'anuntutik,
lek tsoj jch'uch'ututik uk, ja' ech k'uchal ti jmol tote, ja'
svinajesombil su'el jol ko'ntontutik ti bats'i vinikuntutik li'
ta jlumale.

Ti jme'e sak xchi'uk ti sbats'i k'u'e, sbats'i
muk'k'u', slapoj yik'al tsek, xchi'uk sbats'i me'chuk, setel
no'ox smuk'ta tsajal chukjol ta sjol, xko'laj xa k'uchal sni-
chimal tsajal nichim yilel, ja' no'ox un xp'echp'un xanav ta
stojol akan.

Te lik jtamtutik batel sbelal jteklum. Ti jtote jbayej
be no'ox batel, ja' j-ak' ileluk belal xambal xchi'uk belal
jxulejaltutik, jnitojbe no'ox batel sk'ob, ta jpatutik te xanav
tal ti jbankil Jxavaxe, ta patil to ti jme'e skuchoj batel ti
kunen its'in Jmavele, Te nat nixanavtutik batel ta yut sikil
jxanalil muk'tik te' a'maletik, yox, yox no'ox ti jbetutike,

montabil ta te'tikal nichimetik, ti jxambalkutike nupbil ta sk'ejimol unen mutetik ti te xvilajan ta juju jech be'e, ti jsolel bot'ajtik no'ox yunen sat sk'evanik k'alal chil chijelavutik batele; te k'u jtatutik xtal xbat xturtun no'ox jkot unen x'unun, ta anil jutuk mu smaj sba ta sat ti jtote; ti jtsajal ch'ukch'ututike jsolel skab xa sba xchi'uk ti te'tikal nichime-
tike, jech te nat ni xnavtutik batel ta yolon muk'tikil te' r'maletik, kech'tatutik komel ch'en vitsetik; xi k'opoj xi tse'inun no'oxtutik batel, ja' yu'un sk'ak'al sba k'in tana li'e; ech'un xnichimaj no'ox batel ti ko'ontontutike.

Ta bebetik te ep ijtatutik batel jchi'iltutik ta k'el k'in, xnichimaj no'ox yo'ntonik uk, jech k'uchaluntutike, ti antsetike sk'echojik no'ox batel tsajakil, sakikil, k'anakil nichimetik, skap xa sba x-elan xchi'uk sronil ti sk'u' spok'ike. K'alal ni ochtutik batel ta ti' jteklume, xicholet xa tutik ochel xchi'uk ti antsetik, viniketik, unen kerem tsebe-
tik.

K'alal k'ot jtek'tutik ti latsbilal tonetik ta yut jte-
klume, ti jtot jme'e lik smambeik ta anil smoton ti kajvalt-
tik; Lek xa xvi'naj tsots xt'om ti sibake xchi'uk tsots xtij ti
k'ine; k'alal nopol xa jtatutil ti ch'ulnae tan, tan, tan xchi xa
tikel ti kampana tak'ike, lek ora ta jyalel nik'otutik. Ti

makrixtanetike yu'un jteklume lik stijik svobik lik yok'esik ti
yujike, lek ich'biluntutik ta muk' k'otel, jech k'uchal unen
ch'ultotikuntutik yilel li' ta sba balamile. Te ta skojol kojol
naklebaletik ta ti' ch'ulnae, te cholajtik ta naklej ti mol jpas
abteletike: alvasiletik, alperesetik, kapitanetik, alkalteetik,
sejroletik xchi'uk menoletik, skotolik lek ronik xchi'uk ti
sk'u' spok'ike, slapojik sk'u' yu'un jpas abtel patanetik, naka
chukajtik sjol ta spok'ik ja' svinajesombil totil jpas abteletik.
Te xlo'lajik xk'opojik no'ox, oy yan te stuchojik sp'isik
chuch'ik pox, oy no'oxtok sik'olanik moy, te ta ti' ch'ulnae
solel xmuet no'ox ta yik' yaxal xaktoj, moy, pox. Xnichimaj
no'ox yo'ontonik ti moletike, ja' jech o k'uchal ulembatel ta
sjol yo'nton ti jmol tote, k'alal k'ot jtatutik ta tek'el ti bu
limbil yaxal saktoje, li jtote te k'ot sta jun mol jpas abtel,
lik spatbe yo'nton:

—Tote, sats' tote, chava'uke, sob ikliman kuxlej tote
—xchi k'otel, lik sjijan sba jutuk ta stojol ti mole.

Ti mol alkaltee, tsots yo'nton ispas, jech te lik stak':

—La' tote, stats' tote, muk'xanauke, sob ikliman
kuxlej tote.

Te nijelavtutik batel, lik sk'oponilan batel ti yantik
mol japs abteletik yo' xu' chi'ech'tutik batel k'alal ta yut

ch'ulna, ti moletike te lik sts'ep'un sbaik jutuk ja' ech te ni
ech'untutik batel, k'alal te xa oyuntutik ta ti' ch'ulnae, lik
pis jsattutik ta xchanjechal xokon balamil, ta xchanibal
k'ob ch'ul osil. Li' xa e, oyunxatutik xchi'uk ti Kajvaltike,
kut snail ok'el, snail bu xme'nal k'opojik xme'nal ti'inik,
k'usi xlok' ta ye ta yo'ntonik ti bats'i visteko vinik antsetike;
pixbil ta roxoxal nichim, katucho nichim, tsajakil nichim,
sakikil nichim, ta muil pom, ta muil kantela; ja' yav bu
chich' ak'el, chich' alel ti me'nal lajelal, nichimal o'ntonale.
Te ba jkejan jbatutik ta yolon yok ti j'muk'ta sakil Ajvaltike,
bats'i ron yutsil sk'u' spok', sjamoj no'ox xik' junto xvil xa
muel ta vi'najel yilel; te ijtsantutik ti smotone, te lek iy-
ch'bututik ta muk', ta jlikel no'ox x-ulet batel ti smotone.
Ta patil te nilok'tutik batel.

Te ta ti' ch'ulna te xnechechet ti vob amae, stamo-
beik ak'ot ti mol kapitanetike, alperesetik, alvasiletik, chan-
cahanvo' ta ju ju jech x-ak'otajik, te slik no'ox yakanik,
xchajlajet no'ox xchi'uk ti skaxkavelal sk'u spok'ike, x-
ak'otajik no'ox jech k'uchal xtij ti vob amae; te k'un k'un
sa' jamtutik ech'el yo' mu xkechi ti ch'ul ak'ote. Jun mol
pas abtel te lik yik' ti jmol tote, lik yak'be ta anil jp'is pox,
ja' yu'un ti lek ojtikinbil ta jyalele, te ik'at batel ta naklej ta ti'

ch'ulna, te ba nakluk xchi'uk ti mol jpas abteletike, ja'uk ti
o'ntutike te ba jsa'tutik jnaklebtutik ta olol epal krixchano-
etik.

Ti jtote stse'in no'ox, xlo'laj no'ox xchi'uk ti smol
chi'iltake, chuch'ik no'ox pox, sik'olanik no'ox moy,
mu'yuk bu chkil jech ti nichim no'ox yo'ntone, jech van xal
na'uk, oyotutik ta jteklum te nopol jchi'nojututik ti Ka-
wiltike.

K'alal laj yo'tonik ti ak'ot ti jpas abteletike, te lik
na'ukuk, lik sp'is satik komel, te ixanavik batel; te isk'opon
sank komel xchi'uk ti jmol chi'iltak ti tote, ta patil te ixanav
batel uk ta olol epal krixchanoetik, te ispatilanbe batel
yo'nton ti buch'utik xojtikine, te sts'eet batel xchi'uk ti
smuk'ta mol pixjole, junto sjam no'ox batel be ta stojol ti
epal krixchanoetike, oy lek t'ujum sak nup'anik xchi'uk sk'u'
spok'ik, oy yanti no'oxtok k'anpomanik ch'iil jatal no'ox ti
sk'u' spok'ike, xp'echlajet ta stojol akanik, te ch'ayem
yo'nton skotolik ta k'el k'in. Jech ta lo'il k'op, ta pat
o'ntonal ijelav ti orae.

Ti jch'ultotike nakal xa ta o'lol yaxal vi'najel. Lik
scha'tambe stijel no'oxtok ti tak'ine. Ti xakrixtanetike lik
scha'tijik ti svobike yamaike. Te ta ti' ch'ulna lok'talel yelov

ti jch'ultotik San Mikele, ron xa xchi'uk sk'u spok', va'altal
ti alku' tem, chanvo' jpas abtel moletik skajnekobtaojik tal,
ti elajan xa yu yakanik ta xi'el k'alal xyalik tal ta ju ju koj
maklebal ta ti' ch'ulnae. Ti bats'i jsots'il viniketike te xumetik
bael ta anil ba staik ti jch'ultotike yu'un ta sts'aklinik ta
sambal ta yut jteklum, bu naka jit'bilik ta muk'tik pechel
ta ta kayetik. Ta resal, ta k'ejoj, ta vob, ta nichim, ta
santela, ta pon , siba nixanavtutik xchi'uk ti kajvaltik ta
santeljal yut jteklume, Ti sjol yelov ti Kajvaltike ju ju ti' xa
ta smaj sba yilel xchi'uk ti yaxnalil naetike, ts'aklomtabil ta
epal tsajakil, yaxakil, sakikil banteraetik. Ti balamile xjavaxa
ta yel yu'un yip xt'om ti sibake, jsolel tan, tan xchi xa ti
mak'ine, te sts'an tsun, stsan tsun ta jyalel, ja' ech o ni xanav-
tutik ta kayetik xchi'uk ti Jch'ultotike.

Te kal kuchku'untutik, nich'asututik tal ta ti'
ch'ulna, lubenuntutik xa tal ta j-ech'el, xichik'inajno'oxtutik.
Ti mol xakrixtanetike alubenxa yilel ti sk'obike, jovil xa
no'ox sts'ikoj svokolik stijel ti svo'bike. Ti Kajvaltike stse'in
no'ox sk'upin ti sk'ine, te ijchi'ntutik ochel k'alal ta yut
ch'ulna no'oxtok. Te laj xcha'k'oponik ti jto jme'e, te laj
xcha'yok'tasbaik, yansba smulik yilel, lom x-ulet no'ox
yo'ontonik, ja' no'ox yeinoj sti'inojik "Yos Kajval,

sk'el buntutik ti jkuxlejaltutike, k'eluntutik me Kajval"; te ep
sk'anik vokol yu'un ti jkuxlejaltutike. Te lik jp'is jsatutik
sk'el tal, te lik jvuts'betutik komel sbek'tal stakopale
xchi'uk sk'u' spok' ti xtil no'ox sronile, jech te i lok'tutik
batel te ni batutik ta ti' kavilto, te ninakitutik jkotohtutik ta
van vanketa, jk'eltutik ti alvasiletik, alperesetik xchi'uk ti
kapitanetik te xp'itetik xchi'uk ti ska'ike, oy ep svokolik ti
ka'e, ovil xa te staslajan ta lubel, te xk'olte xk'olteik ta
yulel xak'beik svokol uk ti jch'ultotike; jsolel yan st'ujumal
k'ine.

Ja' uk te ta uch'obal poxetike oy ep j-uch' poxetik,
xch'ik servesa, te nakal jun jsak jol vinik, ik'ik sbek' sat,
xch'ajtik no'ox smu motsob, tsajal mol, k'ok' yo'nton yilel, ja'
xchi Jpetul Ok'il, te ta xokon te nakal yan vinik, ja' kerem to
jutak, chixts'esatiuntutik tal, junto yan krixchanountutik
yilel te ta jteklume. Te ni nopej batel ta stojolik, ijta ta a'iel
jutak ti slo'ilike:

-Kumpare, me laj xa avil buch'u li'e, ja' ti jtijvanej
mole, ti yok' puts'an mol, ti pukujil mol -xchi ti mol vinike.

Ti kerem vinike, te lik sk'el batel jtot jme'e.

-Aaa, jechava'uk kumpare, nichim no'ox yo'ntonik
-xchi stak'.

Te lik xcha'uch'ilanik ti spoxike. Ta j-ok' te lik
mutesik ti slo'ilke.

-Kumpare, ti yots' puts'an mole mu tabajuk stsat-
al ja' no'ox stuk lom tsots xch'ulel li' ta jlumaltike. Oy ta
ta jbatutik xchi'uk ta yut a'maltik, ta ik' ta tok, oy ta jtsalba-
nik, mu tsalbajuk; sna' xk'ap'uj ta ik' ta ojev, xojtikin lek
mibal ta vi'najel, ta naka oxlom tok xanav. Ech'un k'alal ta
ta jbatutike, me ta jpojbe xch'ulel jchamele ju ju ti' mu xi
milan, te van k'usi k'ak'alil xkuch yu'un ti puts'an mole,
ech'un ojtikinbil sa'bil ta jyalele, xkol yu'un jchameletik,
ech' no'oxtok me spas yabtele yu'un jp'el sk'opolal, pukujil
mol ta jyalel, ep smiloj batel jch'iltik: kuts'kalaltik, kol-
mich'ontik, li' ta jlumaltike.

-Jech ava'uk tote, ja' no'ox oyik ta ye' ti jtot me'tik
yu'un chopol spas sba, çk'u xkutik ja' ti mu xu' tijbel sjol
wantonik ti jtotiketik buch'u tsots xa'isbaik ti ta sba osil
talamile?, ja' ti sna' sk'oponik ti Kajvaltike, ech'un xu'
m'lanik ti chijyilbajinukutike -xchi, ti xchi'ile.

Ti mol Jpetul Ok'ile oy k'usi lik yalbe ta nopol
m'lanik ti kerem vinike, ja' no'ox te sajlalet te sjimilan no'ox
m'lanik, ta j-ok' ti kerem vinike tsots lik k'opojuk.

-Lek che'e, tote Jpetul.

–Ja' jech ta jk'an tsatsal vinik ti jmol komparee;
skolavalche'e tote!

–Ochan me tote.

Ta patil k'alal laj yuch'ik ti spoxike te likik batel,
ch'ayik batel ta epal krixchanoetik.

Na'tikvan buch'u ta staik ta lo'iltael ti viniketike. Ti
tote toj lek xch'ulel lek yo'oton, ep ta spoxta jchi'iltaktik, ja'
no'ox yeinoj lekil k'op lekil mantal; jech no'oxtok lek ich'bil
amuk', ja' van lek ta jk'el k'in.

K'alal mal xa ti k'ak'ale te nisututik batel ta jnatutik;
nichim no'ox batel ko'ntontutike, ja' ech k'uchal ta sob
silmane, te ijtatutik batel ta be yantik jk'elk'inetik, te
k'ech'tatutik komel; k'alal teunxatutik ta jnae ko'nton xa
ma jlok'es ti kach' k'u'e xchi'uk ti jt'ujumal tsajal jch'uch'te,
ma'un ta chik'ataj ta unen me'on ich'mul kerem yilel,

K'ot sk'ak'al ti k'usi nopbile, k'alal xmal xa ti k'ak'ale ba
syales tal smol tuk' ti mol Jpetul Ok'ile, la skusilan, laj
stik'be ep sibakil xchi'uk ep sbek'. Ta patil laj sjuxbe lek ye
smuk'ta machit; laj sjipan bu jipil ti stuk'e. K'alal laj
yo'onton ta be'el vayeale, lik syales, lik skuch ti yabtajebe,
sjelp'un jlik snuti', ixanav batel ta yut te'tik, ko'ol xchi'uk j-

k'al ta yut te'tik, ta vitsvitstik, chaj, chaj, chaj xchi xa batel
yakan bu stek' batel taki yanal te'e'tike, xch'omet batel
xchi'uk yunen k'ok', te ilok' batel ta jamaletik bu xkevet xa
yats'il xjobal ti jch'ulme'tike. Te inaki ta yolom jp'ej
muk'ta petspets te', te lik stsan smoy, k'alal sik'olaje te lik
saxilan sjaxilan ta pikel yisim xchi'uk stsotsil sjol.

Te ta o'lol ta juju jech vitse te xch'ometik tal yantik
kixchanoetik, ta j-ok' no'ox te inopej tal jun, k'al nopej tale
ik stup' sk'ok' -jech ik'opoj:

-Tote, ¿me li'ot xae?

-Li'un xai, lek ti natal xae, ¿Buch'u yantik la ja-
walbe? -xchi sojobtik xa snuk' isjak' ti mol Jpetule Ok'il.

-Ja' no'ox ti J-antun Vet, te xa van bu xtal.

-Lek che'e tote, jmalatik j-ok'uk, te xa van bu
yalik tal. Echun uk laj tik'be ta xchikin cha'vo', li' ta j-oki
lik avojtikin.

Jbael iul sviniktak ti mol Jpetul Ok'ile; patil iul
uk'om ti Jxoxepe. Te istsob sbaik ovo'ik, te lik k'opojuk ti
mol Jpetule:

-Lek totetak ti natalie, sa'o anaklebik, lo'ilajukutik.

Te isa'ik snaklebik, ja' no'ox jun te va'al ikom, jun-
no xika ti jtek' muk'ta petspets te' ti ja' smakojbe skeval ti

jch'ulmetike, naka xik'ajtik smol tuk'ik ta spatik, sik'ilanik no'ox moy xchi'uk xuch'iklanik pox, ti yunen sajetal lo'ilike te no'ox xch'ay batel ta chajetal yanal te'etik xchi'uk ta jinetal ik', ti sk'ak'al sik'olike xko'lajxa xchi'uk sk'ak'al sat k'ok'chonetik. Ti mol Jpetul Ok'ile jech lik iyal:

—Lek totetak ti natalik tal jchiinjbatike, tana li'e li' ti jtotik Jxoxep Vaskis, jtotik Jxavax Ok'il, Jnikulax Moxan, J-antun Vet. Xa naik xa ti li' ta jlumaltike ep abil jtaojtik vokoli, ¿Jay vo' kol jnich'ontik chamenik xa batel? ¿Jay vo' kuts kalaltik ch'ayemik xa batel? skoj jun jtotik jun jme'tik, jna'ojtik xa buch'u, ja' ti mol Jmavel Bolome, ja' ep jak'ojbukutik jvokoltik. Ech'un ja' van lek jtsutsestik ti jibajinele ¿k'u x-elan chava'yik, totetak?

—Jech ava'uk kompare, totetak jech ya'uk ti jtotike, oy jchi'iltatik ti tsots yo'ntonike, ti ja' no'ox chijyilbajinukutike, jo'une vo'ne xa ono'ox jmaloj ti me oy buch'u xyal sk'obik, ovil mu'yuk buch'u vinik yilel, mu'yuk buch'u tsots yo'nton li' ta jlumaltike, ech'un ti jun yo'ontok te xjajet, janto mu xu' ta tijel k'oponel yilel ti jtotik jme'tike, —xchi ti jxoxepe.

—O'ote J-antun, ¿k'usi van chaval jp'elukl?—xchi isk' ti mol Jpetule. Ti J-antune ja' lek iya'i ti muk' stak'e,

st'eltun xa ta xi'el ti yo'nton, ta anil te lik sk'ub ta uch'el ti
pox ta limetae, patil te lik yal un:

–K'elavil totetak, ti o'une mu buch'u chiyilbajinun,
mu riox mu santoukun yu'un ta xkabe stoj smul jun jtotik
jun jme'tik mu jna' k'usi snop k'usi spas, melez mok'osi xu'
chakalbik.

–K'elavil tote J-antun, ti o'ote li' xa jchinojbatik,
mu xa me xu' xavalk'un ave ati', yu'un ono'ox xba jchiinjba-
tik tal, me mo'oje jo'ot me jbael chavich' un bi ǂMe ech xa
na' totetak? –xchi', isibtasvan ti mol Jpetul Ok'ile. Ti J-
antune te xa sk'an mu sk'an ixch'un.

Ja' no'ox te ta smaleb k'ak'al, ti jtote xmich'et no'ox
batel yo'onton yu'un ich'mul. Te nislo'iltabuntutik yu'un
ech' ak'ubale laj svaichinta ch'ulelaltik, laj xchi'in ta lo'il
xch'ulel anima yuts yalal ti vo'ne xa chamenik batele, iyil
sk'opon yajval kuxlejal lajelaetik. Sap'et xa batel te ik'ot jun
xchi'il ta lo'il, mol Jmartin, te ba xchapbeik sk'alil k'usi ora
nik'ik batel ta pinka Justepek, yu'un ti k'ine ikomtsanvan ta
me'nal, ech'un sk'an sa'el abtel ta k'ixin osil ta Konkorya.
K'alal iyil ik'ot xchi'il ta lo'ilajel ti jmol tote inichimaj
yo'nton, te likik ta lo'il, islo'iltaik ti svaiche, k'u x-elan ijelav

ti k'ine, ti yabtelike, ja' jech muk' xayik inatub yu'unik ti ak'obale, te ch'ay ta yo'nton ti yich'mule.

Te ta nopol na, Jxoxep Vaskis xchi'uk Jxavax Ok'il spamuk'taik ti jnatutike, ta j-ok' no'ox isutik batel ti bu tsobolike.

-Totetak k'ot yorail, jo'oti J-antun, chabat ta pat na, jo'oti Jxavax ta bats'i k'ob, tote Jnikulax ta ts'et k'ob, ti Jxoxep xchi'uk ti jo'une chiochtutik ta ti'na. Xanavanik, mu xa xi'ik, k'elomeajamik mu me xavak' abaik ta a'yiell, me oy buch'u sk'an xjatave nutsik me, tembik ta nom, ana'ojik me ovo'ik, ju jun me ta jmiltik; mu me xch'ay ta vo'ntonik: me oy buch'u iskol batele ja' me jbael ta xich' stuk un bi-.Te k'un k'un ixanavik batel ta stojol ti jnae, pik'ixik no'ox ta ts'ujul, te xmachetik jelavel ta jech be o' ti ja' xchakoj a'maltik xchi'uk ti jamaeltike, ju juntik lik xch'ak sbaik batel ti bu albilike, k'un k'un xmayetik ech'el ta stenlejal ti ja' snichimtaojbe ko'ntontutik ti yajval naututike. Te inopejik, inopejik, inopejik batel, te xlo'ilaj iya'iik ti mol Jmavel Bolome. T'ixil o'lol ak'obal, xchi'uk xa sk'ak'al yo'ntonik inopejik batel j-ech'el, yo'ntonuk xa xak'ik, yo'tonuk xa slok'esik ti sk'ak'al yo'ntonik ti ep abil k'ak'al te yumojik; ti mol Jpetul Ok'il xchi'uk Jxoxepe jsolel te inopejik batel ta

na, lik syalesik ti stuk'ike, isnap'anik ta sti yo'ntonik, ja'
no'ox sk'an snitbik ti stilejesobil yu'un ta st'omesike, ti
mol Jpetul O'k'ile lik jimjolta ti xchi'ile, ta cha'p'itel k'otik
k'alal ta ti' na, tsots ispujik ochel ta jamel:

-iEpale, Kavronetik!

Ti jtote isva'an sba ta anil skuy, te no'ox ilap'bat
bek' tuk' ta sti' yo'nton, kil ti te no'ox xpumlej yalel ta yi-
chon mol krus. Te xp'ilej lok'el ta anil ti mol Jmartine
xchi'il ta lo'ile, ech' snet' komel ti jmilvanejetike; ka'i yovik
te ta pat na snet'ojik batel "ak'bo me, nutso me, ak'bo me
wajmul, mu me xa kolta" xt'omlajet no'ox ti stuk'ike, te
snet'ojik batel ta ti' te'tik. Ja' uk ti jme'e te x-ok'olet xk'olte
te spetoj ti kunen its'ine, te x-ok'olet x-avavet ta jyalel. Ti
machite stsinlajet sjits'etik ta ik' j-ech'el, ti pukujil mol Jpe-
tal Ok'ile te ista ta machit ti jme'e, lik chakmultajuk ta
ch'ich' pe te sts'ikoj to xjatav skuy. Te ta xokon nae ika'i te
x-avet ilaj ti jbankil Jxavaxe, jech k'uchal jtuch' si' isbojbeik
yu sbek'tal. Te no'oxtok ti pukujil mol J-ok'ile ista yan velta
ta machit ti jme'e, te ip'aj nujul sluts'oj yalel ti yunen ole, lik
no smuk ta yu sbek'tal jech k'uchal sluts yol jkot me' kaxlan
k'alal xcham ta sik'e. Te k'un k'un te mak batel ti yakomale.
Ikil li jmilvanejetike me a'uk xnik yo'ntonik la jsesanbeik ta

bojel sbek'tal ti jme'e, ja' no'ox xviletik ta jech ta jech k'alna
ti stuch'ulel yu sbek'tal stakopale, ti muk'ta machite jsolel
s's'itet yu'un ch'ich'. Te ul ta anil ta jol ti krus, krus krus
schixa yok'el mu ichine, ti j-al mantal yu'un lajelale; ul ta
jsat no'oxtok ti skeval xyaxal yat ch'ul k'ok'e, jech k'uchal
kiltutik xchi'uk jtot me' ta sba k'in yu'un jtotik San Mikele.
Te inopej tal ta jtojol ti pukujil mol Jpetul O'k'ile, ikil isto
muel ta vi'najel xchi'uk nists'ites ta ch'ich' ti smuk'ta ma-
chite, xivokolet x'ok'olet ikalbe yu'un mu xi smile...ja'
no'ox ika'i xmojlej ta jol, te ik'pultaj ti osil balamile. Te
k'uk'un itup' batel ta jsat ti yax-ots'an yat k'oke, te k'un k'un
namej batel ti yok'el mu ichine.

Te lok' xchiik tal ta ti' nae ti mol Jxavax xchi'uk ti
kikulaxe. K'alal iyilik sikch'aban ti nae, ja no'ox xininet ta
ch'ich' ta animae, ti sk'ak'al yo'ntonike k'ataj ta nichimal
o'ntonal; lek isk'elik me mu'yuk xa buch'u kuxul ikom; te
lok'ik batel, natik xambal istek'ik batel, te ijelavik batel ta
o'lol stenlejal, teich'ayik batel ta yik'sukanil yut te'tik.

Te ti jnae xch'ababet ta jyalel, lo'ol bosol sbek'talik
ti jmileletike, ja no'ox x-exet xpamet ti ch'ich'e, te xpulpun
pak ti k'ok'e, te xtumet xtal xbat xtajin ta ik' ti xch'ayile. Te
na pat nae ja' no'ox xme'nal ok'ik no'ox ti unen xchanul

ak'obaltike, xchi'uk te sjininet ti jk'ak'al o'nton ik' xtajin
no'ox xchi'uk skeval ti jch'ulmetike.

Te ika'i oy buch'u xich' ik' ya'yel, unen olol ya'yel,
jech k'uchal muk'bil ta balamil ya'yel te ta ti' k'ok', te lik
k'el batel, ovil mok'osi ijta ta ilel, ja no'ox xka'i ti oy k'usi
mik sba teye; ti akomajele te ik'ataj j-ech'el ta yok'el olol.
Te ich'ay ko'nton yu'un sk'uxul ti jole, ja' no'ox chka'i te
susjun bu xtal xbat ti kunen its'ine; ta patil te ich'ani, te
lub, te nijil ivay ta sba yu sbek'tal ti jtote.

Sjunul ak'obal laj smakbun ke ya'yel ti jch'ultotike,
ja' no'ox te xtonetik yu jsat xk'elvan, mu xjelav ya'yel ti
ak'obale, te ikil k'un k'un mak batel skeval ti jch'ume'tike,
nich'ich'et no'ox ko'nton ika'i yu'un ti sikil iklimane.

Te vok' tal xchak ti vi'najele, sta yorail k'uchal no-
pen chilik chbajk'eltutik yajchamel ti jtote. J'a uk tana li'e
sakch'aman ti jnatutike; ta pat nae ja' no'ox chka'i te ts'ik,
ts'ik ts'ik xchi'ik xa ti unen mutetike xtajinik no'ox ta k'al
k'al na, lun to xbat jutuk ta ti' te'tik te unen no'ox ye xk'ejin
kot mu sisonte mut. Te ilik ta anil ti kunen its'ine, nuk' x-
ok', jech k'uchal lekil unen kerem; te lik yixtanbe spek'tal ti
jtote, chakmulan xch'ich'el ech k'uchal stsajal ch'uch'ut
k'alal nisututik batel ta k'el k'in ta jteklume, k'alal yil mu

xlike te laj yo'nton yikta komel, xchi'uk yip yunen k'ob te lik
spusilan sba batel ta stojol bu telel stakopal ti yu jme'e, lik
spaxilan spikilanbe ti stuch'ulel sbek'tal stakopale, lik yixtani-
lanbe ti xch'ich'ele, lik sbonilan sba ta ch'ich', ta ok' no'ox
ko'o xa xchi'uk unen pukuj yilel, tsoj, tsoj ta jyalel, balon
ch'ich' ti yunen bek'tale, sk'uk' spok'e, ti yunen jole, jech
no'oxtok te lik sjopilan ti pich'ikil ch'ich'e, istik' ta ye,
slo'ilan batel, jay Kajval, xcham ta vinal ti yu kuken its'ine!

Oy buch'u xnopej tal, oy ep akaniletik ya'yel. Ep
mach xchi'ik ochel tal ta ti' na, oy junchavo' ikojtin ta k'el
kin ta jteklum, oy yantik me ja'uk ojtikinbauk, toj xi'el
k'otik, xbot'etik xa yu satik lik sk'elilanik ti bek'tal takopale,
te lik svalk'un sutp'inek, te ta o'lol ijta ta ilel jmol bak'il, x-
ok' no'ox ta jyalel. Mu xkojtin jun mol vinik te lik spetlikel
ti kunen its'ine, lik yak'ebe ti jmol bankile, iyalbe ika'i
"k'bun batel, ba nak'o avokoluk, mu xavak'bik yil svokol ti
unen olole", ikil te x-ok'olet batel xchi'uk. Ti mol viniketike
te inopejik tal ti bu metselune, xich'ik no'ox mul, k'alal
spajukun ta k'elele, xkanetik xa yu ya'lel satik ta ok'el; te
k'opoj jun jk'elavil k'u x-elan xnik xchinam ti yu kereme,
mik me ta to xkuxi li'e!, Ta cha'vo' te lik spoyukun lok'el,
k'uk ti kunen its'ine mu jna' bu ibat.

Ep xa jeleven k'ak'al abil, k'ak'al osil laj svulesbun ch'ulel, laj yak'bun jna' sp'ijil sjol yo'nton ti ch'ulelal jtot ch'ulel jme'e. Tana li'e, li'oyun no'oxtok ta sba sk'in jnichimal Muk'ta Totik, xi til xchi'uk yutsil ti sbats'i sakil vex sakil k'u' ti anima jtote, lek chukul ta jch'ut ti smuk'ta tsajal ch'uk'ch'ute, jujuti' mu sta lum sba ta juju jech ti jtsajal ch'uch'ute, ja' sbinajesombil svu'el lekil vinik, lekil k'op, lekil mantal, ja' vo'ne xa iyak'bun ti mol Jmartine .

Te ta ti' ch'ulna ta skojol skojol naklebaltik te wats'ul ta naklej jun mol vinik, juyem xa yu spat, ja' mol petul Ok'ile.

Te nixanav batel ba jk'opon; k'alal niyil ninopej batel ta stojole te lik tsak ti snamte'e, vokol xa iva'i ta jyalel, lik patbe yo'nton k'uchal nopenuntutik li' ta jlumale, te lik sak'bun:

—Tote, buch'uo?

—Vo'une, li jbie ja' Jmikel Bolomun, ja' jtot ti animal mol Jmavel Bolome.

Ti mole tsots lik sjik' yo'nton; te k'uk'un lik sjoyejes sba batel, te k'uk'un xkujkun batel ta stojol smaleb k'ak'al...Oy xa jtob abil li' ta jik' jutuk ti ch'ul ik' ta sba ti ch'ul osil balamile, xkik'umtas ti jme' jkaxiltike, li toy li tsat-

sub ta yip lekil k'op lekil mantal, ijchambe slekil ye sti' ti
metal ik'e, sk'ejimol ti unen mutetik yu'un chijyalbe ti ja'
tsots sk'oplal ta xkich'tik ta muk' ti jchi'iltaktik li' ta sba
ch'ul osil balamile, ja' tsots sk'oplal ja' tsots svuel, ja' mux-
me chich' pakel sutel ti k'usitik chopol lajelale.

Tsajal chuvej

Nichimal j-abtel jpatan

Nichimal vinik

Ich'biluk me ta muk'

Tsakbiluk me'

Ti oxlajuneb anichime'

Ti oxlajuneb ave' ati'e.

Tsots yip yo'nton ti jtsotsil bats'i viniketike. Te ta jna k'alal ta jteklum sakch'ijan ta taiv ti sba balamile; ti te'etik te ta witstike xtajinik no'ox xchi'uk ik', xtal xbatik sts'emetik no'ox, ta smey ta sjax sbaik yilel. Lik jp'uy ta vok'el ta jtojol ak'an batel ti sikil taive, xmich'ich'et no'ox batel sikil k'alal ta yut takopal; xba kak' jch'ixuk jmoy jp'isuk yu ka'al ta stojolik ti buch'utik oy ye sti'ik, buch'utk sk'el xcha'biik ti jumaltike, jun ko'onton xba jk'an ti kabtel sba mayolale. Xnopet xa tal k'ak'al yu'un xk'exik ti jpas j-abetel jpatanetike, ti buch'u skuchojik stoyojik ti Ch'ul osil Balamile, ti buch'utik xak' sbaik ta tunesel bainel yu'un jchi'iltik, yu'un jumaltik jun k'ak'al jun abil, sbiinojik jkuch abteletik. Juju xk'el xambale kil k'uchal ilok' tal xjobal k'ak'al ta spimil

anal sk'ob k'obtak ti muk'tik tojetike, kil k'uchal kuch
yu'un sk'ixnal k'ak'a ta stojol ti sikil taive, ul batel, muk'tik
pek'lajan no'ox xp'aj yalel ta balamil, te list'uxubtas jpek'
cha'pek' batel; tsots no'ox xak' ti sikil taiv ti a'bil li'e; te
k'un'kun' ik'ixnaj ti ch'ul k'ak'ale, xpujpun no'ox likel ti
ko'ontone, lik chik'inajuk sjunul jbek'etal. Xk'ot van ta
pasel ti k'usi jvaichinoj yu'un ta jk'an ta jpas ti sba mayolile.

Li' ta jol vitse xlik xa batel ti yut jteklume, ti
cha'p'ej k'usi lo'tabil ta o'lol batel jol ch'ulna xchi'uk krusal
ti jol ch'ulnae, joyobtabil ta epal texail na, sna jpale jkax-
lanetik.

Te iptik ijtek' batel ta tojol be ta yut a'maltik; te xa
ta ti' jteklume, te k'u jta jun muk'ta krus, chanib ech pajbil
ta juju jech ti' jteklum yu'un ja' xchabik ti jlumaltutike, te
k'u jkejan jba jp'is yu jsat ta stojol, ja' ech yak'ojbun ileluk
komel ti jbael totil me'il jsots'il viniketik li' ta jlumale.

Te nik'ot ta jteklum. Toj nibat ba jk'opon, ba kak'
oxlajunkoj yu ke yu jti', oxlajuch'ix jnichim ta stojol ti
muk'tatotik San Mikele, yu'un ti jk'anbe vokol ak'o
k'uxubinun xchi'uk ti kabtel jk'ubanoj tal vo'nee, tsatsubuk
ti yu jch'ulel jtakopaltutik xchi'uk ti yajval jnae. Ti jnichimal

Muk'ta Totike isk'uxubinun, iyak'bun ti sbentisione, iyilbun yu jvokol, lek yo'onton ti jnichimal Muk'ta Totike.

Te xa un, te ba jk'el bu oyik ti j-abtel jpatanetik yu'un jlumale, jte nakajtik svaxak vo'alik ta naklebal ta ti' kavilto! slapojik sbats'i vexik, skajanojik ta snekeb smuk'ta k'al chijik, te k'u jk'el jbatutik, te stsak sbaik ti ke jti'tutik ta muk'ta pat o'ntonal, lik jtsakbe jbatutik jvaxil k'obtutik, te ik jtoy muel ta ye ti sk'obike, lik kichbe ta muk', lik jbut'sbeik ti sk'obike, te naknak chak nilok' sutel jutuk, te jva'an jba ta yelovik, ta nichimal k'op te lik jta ta alet ti sbel jol ko'ontone, te lik jye'be jmoy jpox ti buch'u mol xa ta j-ech'ele, ja' ti sba alkaltee. Ti mole te istsak, te stuchoj ti jun imeta pox xchi'uk ti moye, te lik va'luk xchi'uk, lik sjak'be ye st' ti yantik xchi'iltak ta pas abtele, jech lik sjak'be:

—Pasik perton totetak, jkuch abtel jpatanetik, j-al mantal yu'un ti jlumaltike; laj xa ava'yik, och xa ta chikinik, ti kerem vinik Jmavel Ernatese li' chijyabukutik jch'ix jmojtik, jp'is ya'altik, yu'un sk'an sk'upin jun k'ak'al jun abil ti sba mayole. ¿k'usi van xa chiik?, jo'oxuk oy ave' ati'ik.

Te isva'an sba ta anil jun pek'ex mol, sak xa sjol jech k'uchal sakil tok xanav ta vi'najel, utsultik xa sat yelov

xvi'naj ti mol xae, te tsots lik sk'opon ti smol xchi'iltak ta pas abtele:

—K'elavilik totetak, ja' me ta jk'atik ech ti kerem vinik xchi'uk ti yu xchi'ile xak'ik ileluk yutsil yo'ontonek, st'umal ye sti'ik, ti oy yutsil yo'onton xak' sbaik ta tunesel ta banel yu'un ti jlumaltike, ta sp'is sba ta lekil bats'i vinik ants. Te me ech chale, ich'biluk me ta muk' ti yu ye' st'ie, ichbiluk me ta muk' ti sbel sjol yo'ontone; tsatsubuk me ti yipe, xch'ulele, jna'ojtik me ti jun abil spetel skuchel ti jlumaltik jchi'iltike, oy me vokolil, oy me me'nal, oy me k'usi k'ux, oy me xi'el lajelal, li' xa ta jun chib k'ak'al xjel xa me ti jnichimtike, xjel xa me ti ko'ntontike.

Ti mol Alkaltee lik stsak svaxan ta mexa ti jun lime-ta poxe xchi'uk ti moye, te istsabukun ti k'usi jlek' juteb kich'oj batele.

Te niyik'un ta naklej ta muk'ta ixkanya pasbil ta tenelte', snaklebik ti mol jpas abteletik ta jteklume, te ijchi'in ta naklej ti jsak jol moletike, te ijoyobtututik ta naklej ti poko muk'ta kuxil ik'al mexae; li' une jpas abtelun xa uk, sba mayolun xa yu'un jlumal, manchuk me oy lek jvokol, me ja' no'ox te xipochpun ta yut te' a'maltik, te xichavchun xi jot'jun ta junjun k'ak'al ta stojol ti jch'ulmetik balmil

yu'un skoj ta jsa' yu jve'el kuch'omo', ech'un ta xkak' jba ta
mesel ta stojol ti jchi'iltake, ta stojol ti jlumale; Ta jk'el ta
chkich' ta muk' ti ch'ul osil balamile, jch'ultotike, ti
kelvanejetik, jpetom jkuchometik yu'un ti ch'ul osil bala-
mile.

Te ta ti' kivilto, te ilok' tal jun mol jkaxlan, sak
p'atan xa sjol, vatsal no'ox ti sjole, ik' pok'an no'ox snenal
sat, mol no'ox jech k'uchal smalubel xa stuke, obotik
no'ox vex sk'u', xvi'naj ta xich' mul, ja' mol sekretaryo
yu'un kivilto ta jteklume, ja' mol J-ilaryo Orteka, buch'u ja'
yabtel tsjatbe sbek'tal stakopal ti buch'utik xchamik batel ti
bats'i vinik antsetike, ja' ti buch'o me ja'uk xnik yo'onton
k'alal tsjat ti animaetike yu'un tsk'el ti k'usi xa'yik yu'un
xchamik batel ti krixchanoetike, ti ja' isujman yu'un chich'
ch'unel ti smantal vunik ti pale jkaxlanetik yu'un xich'ik jatel
ti animaetike, te imalub ta yelov kuxan makinaetik ta
sibajom, ja' yabtel stsakel ta vun jvok'eletik, jnupuneletik
xchi'uk ti buch'utik xchamik batele; te lik sjimk'obta ti mol
alkaltee. Ti mol jpas abtele iva'i ta anil, te ixanav batel ti bu
va'al ti jkaxlane, ilo'ilajik j-ok'. Ti Alkaltee te isutalel -jech
nyal:

–Viniketik j-abtel jpatanetik, jchabiej jlumaltik, vaʻlanik avokolukuk, xba jchiʻntik tal ti mol jkaxlane, yuʻun ti jlumaltike la snuptan vokol. Jechot uk sba mayol chbat jchiʻinjbatik tal –xi yutun.

–Lek oy tote Alkalte, lek me xba jtsʻaklioxuk tale–te lik jtsak, lik jtik ta jelob nutiʻ noʻoxtok ti jpoxe, nichim xa koʻonton ijchiʻin batel ti mol j-abteletike, melet yuʻun skʻan kelel chanel, skʻan ta jnopes jba ta skuchel ti chʻul abtel ti laj to noʻox yakʻbukune. Te xi choletutik batel ta stojol Paʻtajil, ti sba Alkaltee, jaʻ jbaʻyej be xoʻox batel, xkujkun xa batel xchiʻuk yu snamteʻ yoʻ xuʻ xtoy muel ta mueltik, ta patil te xbat ti kaxlane slikoj batel yunen volxa, ti jinetal sjkil ke jaʻ sikubtasuntutik batel ta xambal, nat nixanavtutik batel, te ikaʻitutik oy j-okʻel ta yolon pimil tulanetik, kʻalal juju tekʻel xinopejtutik batele jaʻ xa lek xkaʻitutik ti j-okʻele, te ijtatutik ta ilel, te kujul jun meʻel ants ta tiʻ be x-okʻ noʻox, te skʻeloj jun mol vinik te metsel ta vomoltik balom chʻichʻ noʻox, kʻalal yil ninopejtutik batele, tsatsub ti yokʻele, xvavet xa likel ta kʻpojel:

–Totetak, ismilik ti yu jvinikale, mu jnaʻ kʻu yuʻun jech spasik, muʻyuk smul, jaʻ lekil vinik, muʻyuk buchʻo snaʻ xut snaʻ smaj– te istoy muel sat ikʻelvan, yatinoj j-echʻel yu yaʻlel

sat, vatsal no'ox yu sjol, k'ampomam pak'anbilik xa yu sk'u stsek, xvi'naj xa yu sbek'al ti me'el antse, ja' jme'tik Xpet. Te iyich' mul ko'nton, Kajval k'u yu'un ech svokol sme'nal ti jlumale.

—Ja' jtotik mol J-alux Peres! Pe toj a'to no'ox ijelav tal ta ti' kavilto, te isk'oponuntutik komel, —xchi ti mol jpas abtele.

Ti mol Alkalte xchi'uk ti jkaxlane te skuts'an sbaik sk'elilanik ti sbek'tal stakopal ti jlajel ta milele, te lik svalk'un sutp'inik, sjavan spatanik no'ox, ti votsjol mol jkaxlane xbot'etik no'ox sat sk'el xchi'uk xak' ta ileluk ti butik yich' ti jlajele, xchi'uk stsak ta smol vun. Patil te tsots iyal:

—Viniketik, lajcheb xcha'vinik ta xen ni' kuchilo yich' ti mol J-aluxe.

Xchi'uk sk'a' muchk'u' ti me'ele lik spixik jutuk ti sbek'tal stakopal ti animae, ti mol Alkaltee te lik yalbun pu'un ta jp'is jprox, ja' jech te lik jtsaj kabtel ta p'is pox un, te lik kabeik ti buch'utik teye; ti me'el antse la jyuch' ta anil pu'un smak jutuk ti yich'mul. Ta anil te lik smeltsanik jun temal te'. Te lik skajanik ti jlajele. Ti mol jpas abteletike te jnyik'untutik chanvo' kerevinikuntutik.

-Kolto aba xchi'uk ti jchi'iltike, jo'ot xa me sba may-
olot, ta xkik'tik batel ta sna ti sbek'tal stakopal ti anima mol
J-aluxe -xchi, tsots ispasun ta mantal.

-Lek oy, tote Alkalte -xkut, te lik jts'esati batel ti mol
jkaxlane.

Mal xa batel ti k'ak'ale, ti sbek'tal stakopal ti anima
mole sts'eet xtal xbat jkajnekebtaojtutik batel ta chanvo'
mayoletik, te itsajub ta ch'ich' ti k'ampoman'much'k'u'ile, te
xkanetik yalel ch'ich' ta jvinkeleltutik, te jpoyobtaojtutik
batel ta yolon muk'tikil a'maletik, te x-ok'olet batel ti
me'ele, ti ik'e xjubte xjubte xpiete xpiete no'ox ta jyalel.
K'alal nik'otutik ta nae, yan no'ox x-elan nupbiluntutik
Kotel xchi'uk sk'ak'al sat epal k'ok'chonetik. Xko'laj xa
xchi'uk chulelaluntutik xicholetutik ochel ta yan balamil, ta
Xibalba yilel yu'un xba kak'bekutik ta sk'ob ti animae ti
sioxal lajelale; ja' jech nik'otutik ta sna ti anima mol J-aluxe,
ta o'lol nae te lik sk'iik ta anil jlik k'a' pop, te lik jta'antutik
ta o'lol na ti animae. Te no'ox ta j-ok' ta yik'al ts'usumal
ak'onbal te lok' xchi'ik tal yuts yalal, slak'lak' na ti animae,
te xvochetik likel ta ok'el, ti nae k'atp'uj ta snail ok'elal.

Ti mol jkaxlane te lik sk'an oyuk k'ok' yu'un xk'ot sat,
te xch'ometik likel xchi'uk stojik ti vinik, antsetik, kere-

metin, tsebetike; te isjoyotaik ti animae, xkanetik xp'aj
no'ox yu ya'lel satik ta ok'el, ti me'el antse x-ok' ono'ox ta
jyalel, smich'et no'ox xa'i ti sjol yo'ntone. Ti mol sekretarioe
te lik va'luk, te xva'vun batel ta stojol ti anima mol J-aluxe,
lik sjam, lik slok'esbe sk'u spok', te lik sk'an sp'is pox yuch'
yu'un stsatsubtas yo'onton, te lik slok'es jch'ix skuchilo ta
yunen volxa, te lik skusilan ta tsajan pok', k'alal te xa stu-
choj ti skuchilo lik yak'be senyil krus ta o'lol xch'uk ti
animae, lik sjat ta kuchilo un, pe me ja'uk xnik jtuk yo'nton,
ta j-ok' no'ox ti sk'obe chakmulan ta ch'ich' sjots'belok'el
tal sbikil sekub ti animae; xinet no'ox likel ta ch'ich' ti nae,
sko'laj xchi'uk chopol chivachaj ya'yel, spotset no'ox batel
ta xi'el ti jbek'tale, melel yu'un sba to xkil jech ti k'usi
spasike. Ti mol J-ilarioe jsolel xchik'inaj no'ox stsutses ti
pabtele, nupbil ta p'isantik pox, ta patil te lik stik'be sutel ti
sbel xch'ut ti animae, te lik skal sts'isbe jutuk ti syajemale,
ta no'ox k'uchal tsibtavan yo' xu' xich' ch'umbel ti sman-
alik ti jkaxlanetik yu'un xich' jatel ti animaetike; te ijta ta
lel, te ta o'lol jk'elvanejetik te va'al ti puts'an mol J-antrex
Peres, ti buch'u oy lek svu'el xch'ulel, ti buch'u ojtikinbil ta
sunlajal jteklum yu'un ja' pukujil mol ta jyalele, xmukul
sein no'ox sk'eloj batel ti animae, ta patil te lik spajun tal ta

K'eel, yan no'ox x-elan ti sbek'sate. Te tsuts yabtel ti mol
kaxlane.

Ti sba Alkaltee, te snispasuntutik ta mantal chavo' ma-
voluntutik yu'un ta jchi'intutik komel ti yajval nae, ti stukike
te ik'opojik komel, te isutik tal. Te nisik'olajtutik, kuch'tutik
jutuk pox yo' x-ech ti ak'obale. Sjunul ak'obal ti j-ok'ele, ja'
no'ox te tonol yu satik ta stojol ti anima te poyol ta o'lol na
pixbil ta sakil pok'e, te spulpun jutuk jaych'ixuk unen sakil
kantelaetik xchi'uk te yomambil jayp'ejuk nichimetik. Ti
mol Jperese xtal xbat no'ox, xlok' x-och no'ox, xch'ay batel
ta ik'al ak'obal patil te sutalel; te inaxub batel ti ak'obale,
sk'anto jutuk o'lol ak'obal te ijta ta ti' amak' ti mol Jperese,
jech niyalbun:

-iKere Jmavell! ¿k'usi chapas li'e? ¿me yu'un mu xavojti-
kinun? ¿k'u yu'un mu xak'oponun, k'u yu'un mu xavich'un
ta muk'? ¿me mu la jkil la vok', la ch'i' la toy, ta na mayolot
xa akuy, jkux abtel jpatanot xa, xa ich'el ta muk', oy xa alekil
avutsilal xchi'uk ti jpas abteletike, te ta jk'eltik te me xkuch
avu'une, jilo uch'u ti jechel poxe, mu van xa vilan ke! te
niyak'bun ti spoxe. Te lik jtsakbe jp'ix pox yo' mu te'uk
xvulvun chisk'ak'alk'optae, te lik kuch'jutuk, k'ak'al isjoyejes

te lik' k'eb ta malel ta lum ti poxe, kil ti mu yutsilaluk
yo'nton niyabe. Ja' no'ox sk'eloj yu jvokol ti skeval xojobal
xch'ulmetike xchi'uk ti k'analetike; jsolel spuj pun no'ox ti
ko'ontone, sikbajan no'ox batel ti jbek'tale, spotset smaset
no'ox batel ti jole. Melel yu'un kil ti mu lekuk yo'onton la
sk'oponun ti mol pukujil Jperese, mu'yuk bu ta k'opon,
mu'yuk bu ta jlo'ilta, ta jk'ak'al k'opon, ja' no'ox sba
ka'yojbe. Ta patil un, te ta muk'ta j-ok'.te lik k'uxubuk jutuk
ti jole.

K'alal muto xlok' ti k'ak'ale, yak'oj xa sba ti j-
abteletike, xchi'uk pox moy x-abtejik, kil k'u x-elan xjobinaj
sbek'talik ti keremetik, mol viniketik ta x-abtejike, sjob ye'ik
sbek'talik skab sba xchi'uk ti sjob ts'ujulal ikliman xmuy
batel ta vi'najele, ep te ti j-abteletik spasbeik skajonal ti
animae.

Li'e, jech xa van te kuch ku'un ti sba k'ak'al kabtel
sventa yochel mayol ta jlumale. Te nik'opoj komel. Ni xa-
nab batel ta stojol jna, xpich'et svots'et no'ox ti ko'ontone,
ya nos sba ya'yel ti jole.

K'alal jtamoj batel bee, te ta yolon muk'tik tojtik, ti laj
yip batel yu jch'ulele jtakopal, k'un k'un iyakubtasat batel
yu'un yip ti chopol lajelale, juju tek'el xambale jsolel stsat-

sab batel skuxul ti jole, skap sba xchi'uk xi'el, yan sba xka'i ti xi'ele, skilbe xa xch'ulel ti anima, ti jsate naka ch'ich' xil, ti kakane bikil sekubal bikiletik ta jtsukulin ¡Oh Yox kajval, k'usi van ijpas li'e! ti k'u sjalen vok'em chi'emun talele mu'yuk bu xcha'i jech ti xi'ele, lek tsots ko'onton tsots jch'ich'el vinikun. Ti nichimal abtel jech van te xkom, ti k'usi sk'an ko'ntone ko'olvan te chicham batel xchi'uk. Te ni nopej batel ta jna, te ijta ta ilel ti yu kajnil Sluse, ika'i ik'opoj:

–¡Yox kajval, lek ti navul xae! ¿k'u yu'un ti lok'el na aleje?

Ja' no'ox te jk'eloy, mu xa xlok' xik'opoj.

–¿Vinik k'u yu'un ti xa-elane? ¡k'u yu'un ep no'ox xa xi'e? ¿k'u yu'un ti yan sba xa sakchik'inaje? –xchi no'oxtok.

Ko'ontonuk xa jtak'be pe mu stak' un. Ba jmetsan jba ta jvayeb, ti jole me ja'uk xch'abi, ja' no'ox te xul ta jol ko'onton ti ye sti' mu mol pukujil Jperese, xul ta jsat ti mol J-ilarioe, ti mol anima J-aluxe Perese, chismilun jyalel ti xi'ele. Te xkupet yo'onton ti yu kajnile, te ni yalbun no'oxtok:

–Ilo, uch'an jutuk amats', ti ch'ul ve'lile chayak'bot jutuk avip, yu'un van chavi'naj.

Te ikak' kip nilik, te nilik un, jsolel sjunlejal jbek'tal x'eltun ta xi'el, vokol xa tsak ku'un ti jvoch jmatse, la jkal j'jik' batel, ka'ibe yip ti ch'ul ixime, te k'u stuch'be yip jutuk ya'yel ti jxi'ele, k'u yak'be yip ya'yel ti jch'u'lele. Te ni lok' batel j-ok'uk ba naklukun ta amak', te ikil ti ch'ul k'ak'ale x'kajet xa batel ta ni' te'etik.

Te no'ox ilik no'oxtok ti sk'uxul jole, ti xi'ele; lik nikukuk stotol ti taki k'ajbene, xvuk'etik no'ox likel ti vo-moletike, ti jobelal nae ta xa xp'aj tal ta jba yilel, ti jsate xil epal viniketik, keremutik, ololetik balomch'ich'ik no'ox, te snak'ilan sbaik, chka'i xvulajan no'ox, te tsots ik'opojik:

–K'elavilik, te oy ti mu Jmavel Ernantese, jmalatik j-ok'uk, mu me xjatav batel, mu me xch'ay ta satik –te xma-chetik snak'ilan sbak. Te lik jvalukun ta anil, nak'nak' chak ti nopej batel ta ti' na, te ni ochbatel ta anil ta yut jna, ba jtamtalel jtuk' xchi'uk jch'ix jmachit yu'un ta jpoj jba, te lik kalbe ti kajnile:

–jAnts mu xa lok', ti jnatike joyobtabil yu'un' jmil-vanejetik, chijlajukutik ta milel tana!

Toj xi'el ik'ot ti yu kajnile, lik snach'ita lok'el ta japalel na. Te ba lochlukun ta chikin na xchi'uk ti jtuk' jmachite. Te xvulajan x-utvanik no'ox tal, jsolel stsatsub tal ti

lajelal k'alal yak'oj stsin be yipal ti ak'obale. Ti kajnile ikil jlok' batel ta ti' na, xtantun ochel ta yut k'ajbenaltik, ta yut vomoletik; patil te ika'ibe sk'op:

–Vinik, ġbu oy ti k'usi chavale? mok'osi oy chkil, te staoj sjam ti k'usitik oye, yu'un van jchamelot, la' li'e k'ejo komei ti atuk'e, ochkutik batel ta yut na, –lik snitun ochel, te ba naklukun ta ti' k'ok'. Te t'ab ta ko'onton yu'un xu' sibtas batel ti chopolal ti moye, te lik jlok'es jch'ix jmoy ta jvex, isik'olajukun, ta anil ti xch'ayilal moye k'atp'uj ta jech mu jechuk, jech no'oxtok ti p'in cho'etike xchi'uk k'usitik oy yan ta yut nae te lik snik sbaik, lik k'ap'ujukuk ta unekil krixchanoetik, yatinojik no'ox xch'ich'elik, skiloy xchechojik no'ox ta lum sbikil sekubik, k'ataj ta yosilal pukuj ti osil balamile, sluma xi'el lajelal yilel, ti unen pukujetike xutvanik no'ox ta jyalel. Jech no'oxtok ti kajnile k'unk'un ik'atp'uj ta mol J-antrex Peres stuchoj stuk', mu xa x-och ta jol ti tubtel utele, st'elelet ta xi'el sjunlajal ti jbek'tale, te ikil lik xchap sbaik, isyalesik ti stuk'ike yu'un chismilik; ta anil te xik'olet lok'el ta jatovel, pe te' no'ox ta ti' na oy buch'u k'u sjopun ta tsakel.

–jKoltaun, mulal tso'! –te ijlapbe smoton, te xpu-mlej yalel ta lum. Ja' uk ti yantike jmilvanejetike te snutso-

un batel, ti yakanike xlomlajet ta jpat jxokon, xvavet xne-
chetik x-utvanik batel ta jpat jxokon, jsolel te xa chixtaukun
batel, ja' tsots x-anilaj ti lajelale ja' uk ti kuxlejale ja' mu
xkuchyu'un; ta vokoltik te nipalch'uj batel ta spat ti muk'ta
svitsal jnatutik, ti ja' vo'ne sk'elojun jchabiojuntutike; pe te
k'unk'un ch'ay batel yip ti ko'ontone, jsolel ik'ub j-ech'el ti
osile balamile, ti balamile xch'abet batel, te nismilun ti ik'al
osile; ta patil oy k'usi ijta ta a'yiell, oy k'usi x-ok' ta jba, jkot
mu tsurkut te xku kun, te lik jtoy muel jol, jp'ej muk'ta te'
snak'ojun ta yolon, te ta vi'najele xkevanno'ox ti
ch'ulme'tike xchi'uk ti k'analetike. Jech ka'uk jkot mu tsur-
kuk chisk'ejintabun ti yu xchuvejil jole, te lik jik'ilan
ko'nton, te lik jva'lukun, «Yox kajval bu oyun li'e? ¿k'usi
van ijpas un? ¿bu oy ti kajnile?» lik xanabukun jutuk, te
ik'pultaj no'oxtok ti balamile, te xvochetik likel no'oxtok ti
jmilvanejetike, te no'ox nak'ajtik ta yut te' a'maltik, tsots te
iyalik: "Te no'ox nakal ti pukujil vinike, k'usi chapasik, milik
no'ox avajmulik". Te ijtik' jba batel ta yut pimilel a'maltik,
ta stojol yuk'umal Yatch'en, te xi k'olte k'olte batel ta yut
te'tik jech k'uchal yajval yut te' a'maltikun, ja' no'ox te jami-
lan batel ta yu jk'ob ti momoletike, jmajilan jba batel ta te'
a'maletike, te xi patlej xi chavlej batel ta yut a'maltik, pe ti

jnutsvanejetike me ja'uk xnamejik jutuk; te k'u jta natil
ch'en smak jbe, ik'pulan jsolel ta yut, yo' xa ono'ox mu xi
laj, ijim jba yalel, ka'i ti sikil ik'e te nisjimilan, nisjimilan,
nisjimilan yalel.

K'alal ul xchi jch'ulele, ti sike yan x-elan, sak ch'ijan
ta jba ti taive, metselun ta yolon muk'tikil tojetik, ja no'ox te
xpitetik likel ti yu jsate, j-ech'el p'uyem ti jbek'tal takopale,
jk'an chiavan, ovil mu xu'; chijcham yu'un sk'uxul ti jbek'tal
takopale, xit'elet ta jxi'el; mu xa xitun ya'yel jech k'uchal
jch'ixun ta taki yijil k'ob te', mok'osi xa yu jtu ya'yel, ja'
no'ox te xivalk'uj xi sutp'ij, patil te ch'ay batel ko'onton
no'oxtok...K'alal ika'ie, oy jk'opojel ya'yel, k'unk'un,
k'unk'un te inopej tal, inopej tal, ja' jun k'ejimol, ju'u, ja' jun
nichimal k'op, sk'oponel rioxetik yu'un spojel tal ti jch'ulel
staoj svokole; ti juju jp'el k'ope xnik yu'un ya'yel yip jbek'tal
takopale, te k'uk'un ilvan no'oxtok ti jsate, te ijta ta ilel jun
mol vinik te kejel ta jxokon, slechoj sboch, unen no'ox ye
sti sk'opon ti Kajvaltike, k'unk'un yam batel ti ye sti'e. Te ta
wi'najele te xviletik xa xulem yu'un sk'an chisti'ik xa.

–Ants, ikaome ti jtotike xka'be spoxil –xchi' ti mol
vinike.

Sikek xa oy k'usi nisyalesbun ta jni', k'an xa jik, xlaet xa ti ch'ul poxile, ta j-ok' no'ox ka'i ti ba xcha'kuxesbe tal yip ti jch'ulel. Te ikojtinik ti mole, ja' mol Jnikulax Kommes, yak'oj sba spoj sutel tal ti jkuxlejale. Te lik xvaxan ta lum ti boche, lik stsabun jk'ob, patil nichim xa yo'nton jech lik yal:

-¡Ay Yox kajval, kol ku'un!, ants, kolto aba kik'tik batel ta jnatik ti jtotik Jmavel Ernantese, yak'oj sba xcha'tsatsub tal -xchi iyal ti mole.

Ta j-ok' no'ox ti mol Jnikulax xchi'uk ti sme'el ajnile x-ajlajet xa ta lubel yu'un snitojukun batel ta stojol snaik; k'alal nik'otutike, te nispoyanun lik spixukun ta jlik k'a' chijil, xtal xbat no'ox ti jole, ti jbek'tal jtakopale jsolel xp'uyuyet sk'uxul, te no'oxtik te ika'i no'oxtok sk'op ti mol Jkomese.

-Tote Jmavel, ¿k'u ya'yel chava'i?

-Muj jna' tote, lajemun j-ech'el ya'yel, ¿k'usi tal jpas líe, bu ikom xa na' ti yu jnup jchi'ile tote? -jech la jak'be.

-K'elavil tote Jmavel, mu xavich' mul, la vajnile ta xtal sk'elot; nax ta sob iklimane nilok' batel ba jsa' jlik cha'likuk kunen poxil vomol, te metselot k'u jtaot ta yolon tojtik, jsolel ch'ayem avo'onton, balom ch'ich'ot ta jyalel,

yan x-elan svok ave', lik jpick ti ak'obe, ka'i ti ach'ulele jak'oj xa sba xokli komel ti ch'ul osil balamile, vokol xa me na pojku'un, melel tsots yo'nton ti jtotik jme'tik buch'u pukuj xa'i sbae. K'alal ijpick ti ak'obe ika'i ti yo'nton jtotik mol Jperese, yaloj yu'un jsolel xa stup'be batel ats'umbal xchi'uk ti tsajal chubeje, yu'un oy sk'ak'al yo'nton: k'uchal ti jo'ot keremot achi'inoj xa ti jpas j-abteletike, sba mayolot xa ta jteklum; ja' uk ti stuke te iputsk'ij imalub, mu'yuk ich'bil ta muk', mok'osi stu li' ta osil balamil, jlek ti muk' xa vuch' skotol ti poxel, ja' ilbil pox, ti jnichimal Muk'ta Totike la jyich'bot ta venta ti oxlajuneb ave' ati'e, ti oxlajuneb anichime, ja' nask'el, naxcha'bi, na soj -xchi iyal ti mole-, cha'kuxo to, ta jtak ta ik'el ti avajnila.

-Okolaval, tote.

Te itoy batel k'ak'ale, te ika'i ik'opoj jun ants, vokol xa toy likel jol yu'un xka'i buch'u, jja' ti kajnila! x-ulet batel ti yu ko'ntone, te lik p'ajuk ya'lel jsat, te lik kok'ta jba jcha'vaaltutik, kaloj xa ti mu xa bu ta jtajbatutik ta k'oponel, ti yu ko'ontontutik yu'un ta jpastutik ti mayolale, ovil van naka yu jvayichtutik, te x-ok'olet lik sjak'bun:

-Vinik, ¿k'usi apas un?, la jtsakot ta ti' na k'alal xa k'olet lok'el tale, te laj at'omesbun komel ti atuk'e, jutuk xa

mu la jataun, xchi'uk skeval ti jch'ulme'tike te la jsa'ılanot, nakavtailan, ovil un, te iul ta jol ja' lek jmala x-ech ti ak'obale xi chi; ta sob ikliman bat kalbe ti kuts'kalaltike, tana li'e pukem xa asa'el, laj xa kalbetutik ti j-abteletike; okol iyal ti jtotik Jnikulax ti la skoltaote.

Ti yu ya'lel jsatutike me ja' uk xpaj. Ja' uk ti mol Jnikulaxe te nijil xa'i ti jlo'iltutike. Ti yu kajnile xchi'uk ti jtotik mol Jkomese te lik snitukun likel, te ba naklukuntutik ta ti' k'ok'; te nik'atintutik jo-k', te ijlo'iltatutik ti jvokole, k'uchal ilik ti jchamele, k'uchal ikol yu'un jch'ulel ti jtotik mole, ta patil te lik spajun ta k'elel, yan no'ox x-elan ti sate, te lik sjak'bun:

—K'usi chanop, tote Jmavel, me chak'an ta jsutesbetik ye sti' ti mol J-alux Perese?

—U'u tote, te yil xch'a.

Ti mole te lik sjimilan ti sjole, lek iya'i. Ta patil te ba stamta-lel jk'om vomoletik xchi'uk nichimetik, te k'un'k'un lik sa'be sjan lik spak'bun ta jti'ba, ta spat jol, te lik xchukbun ta jlik poko sakil k'a' pok'; ja' uk ti me'ele yak'o xa sba stik'be tal ak'al xchi'uk spomal jun yav-ak'al, k'alal meltsaj yu'une, te lik yak'be ti smol vinikale; ti mole, te lik spach ta jun sk'ob, ja'uk ti yan sk'obe lik stsak jk'om epal momoletik, te lik

smesun xchi'uk ta sjunlejal jbek'tal, xkuxet no'ox batel jch'ulel xchi'uk yik' ti pome, vomole xchi'un ti nichimetike, k'alal te xi smesilane te iyal ti mol Jnikulaxe:

–Ti bik'tal o'ntonale xljaj yu'un batel ti jkuxlejale; pe oy ja' te xul jch'uleltik yu'un, xka'ibetik stojol ti kuxlejal ta li' ta sba ch'ul osil balamile, yo' ta chkich'tik ta muk' ti jchi'iltaktike; tsotsuk me ti ach'ulelike, tojuk me ave' ati'ik, jech k'uchal la ja ana ak'oponik ti jnichimal Jmuk'ta Totik ta oxlajun koj ave' ati'ik, la javak'ik oxlajuneb anichimik—. Te iyalbun no'oxtok: –Me xtun avu'un ti jnamte'e ich'o batel, xu' xa yika batel, xa yak'be yip avo'nton yo' mu xa pas ta muk' ti bik'tal o'ntonale, k'uchal xu' xa vich' ta muk' ti jchi'iltaktike xchi'uk k'uchal xu' xmuk'eb ajol avo'nton yu'un xa vak' aba ta tunesel banel.

Jkajlej ta vakax

*Jch'ul muk'ta tot
Jch'ul muk'ta ajval
K'ot ti sk'ak'alile
K'ot ti yoraile
Tajinuk me lek ti chon bolome
P'ituk me lek ti vakaxe
Nichimajuk me yo'nton ti vinajele
Nichimajuk me yo'nton ti balamile.*

Latin ta ch'ich' ti jteklume.

Te nopol no'ox ta mol jobelal na jech te xka'itik.

—Tote tsats'tote, chavauke, xmalk'ak'al kuxlej tote—
xchi ti sba menol J-aluxe, lik snijan sba jutuk ta stojol ti mol
J-antun K'ox; ti mole sakp'oman xa yisim, sak xa sjol, lik
stoy muel yelov, ja' yu'un juyen xa ti yu spate muk' xa xtoy
lek sjol yu'un sk'elbe sat ti buch'u te ik'ote, jech te istak':

—La' tote, sats' tote, muk'xanauke, malk'ak'al kuxlej
tote —xchi istak' ti tatamolile.

Ja' jech xlamet no'ox ye sti' ispat o'ntonal no'oxtok
ti xcha'baal menole, jun me'el ants te nopej tal, te ispatbeik
yo'nton uk. Te ta ti' te'tik batel, oy k'usi t'ujum xa te xpiet

lok'el tal te ch'an xchi batel ti lo'ile, xch'abet xa komel j-ok' ti osile.

—Totetak, ja' yu kunen kelnich'on sut tal ta paxtol, xchi ti mol tatamolile.

—¡Aaa, avelnich'on! —xchi ti J-alux sba menole, te lik stsutsesik no'oxtok ti slo'ilike, ja' uk te ta ti' te'tike, te bu xlok'tal ti k'ak'ale, te xlamet tal jkot cha'kot vakaxetik, ta patil te xtal ti unen Jpetul K'ox, t'ujum no'ox xpiet tal xchi'uk ti yunen ama pasbil ta aje, ta spatbe batel yo'nton ti slajeb xa xojobal smalel k'ak'ale. Ti unen kereme te inopej tal xchi'uk ti svakaxe; ja' uk ti mole te iyik' ochel ta yut na ti yulo'e, ta j-ok' te nach' xchi k'otel stse'in no'ox ochel ta yut na ti unen Jpetul K'oxe, ch'ix jol kerem, chi'il jatal no'ox xchi'uk obok no'ox sk'u spok', xp'echp'un ta stojol akan, lajcheb abil yich'on, k'ok' xa x-elan yunen sat ta k'ele, ti yunen jich'il takopale bech'bil ta yak'il snuti', sjel jechobtaoj ta snekeb, te lojol ta yunen pat ti snuti'e.

—¡Tote, me'e, me li'oxuke, ti tal xa me! —xchi, stsein no'ox.

—La' kere, la' nich'on, la' olol—, xchi jtos istak'ik ti mol viniketike.

Ti unen Jpetul K'oxe, te bat sjok'an ta anil snuti' ta lukuch, te isk'ej ti yaj xok'esilan yu'un nichimtasbe yo'nton ti svakaxe xchi'uk ti yut te' a'maletike; ta patil, te xkujet xa batel bat sbuts'be sk'obik ti menoletike xchi'uk ti statamol sme'mbele. Ta anil te lik xchotan chotan ts'omoletik yu'un xu' xnakiik ti yaj ulo'ike; ti mol me'ele te inakiik ta o'lol nae yu'un cha'ibeik slo'il ti jpas abteletike; ti menoletike te lik xchol sbaik ta kejelej, jech k'uchal sk'oponik kajvaltik yileluk; limil ta xch'utik ti smuk'ta ik'al chijik skajanojik ta snekebi-ke, yantik xa sbaik ta k'elel yu'un chalik ti slo'ilike, lik snup' sk'obik, lik snap'an ta o'lol yo'ntonik. Jech te lik sk'an vokol ti sba menol J-aluxe:

—Yox Kajval/ yox tote/ yox me'e/ akbututik per-ton/ li' xi vuts'ettutik tal/ li' xi kejettutik tal/ tal jkejanbatu-tik ta yolon ak'ob/ ta yolon avok/ tal jsokestutik ajolik/ tal jsokestutik avo'ntonik/ mu van sok xkapetuk xbat ajolik/ mu xvots'etuk xbat avo'ntonik/ ja' ech sk'an yo'nton ti jtetik Xan Xevachane/ ja' sna' stuk/ ja' xojtikin stuk ti oy jkot achon abolornike/ oy jkot avanimalik/ oy jkot avakaxik sk'elanbojoxuk ti jtetike/ jo'oxuk xa na'ik/ jo'oxuk xa vojtkinik/ jelav ti orae/ jelav ti k'ak'ale/ ul xa ti sk'in jtetik

Xan Xevachane/ jk'antutik jkotuk ti avakaxike yu'un xba spatbe yo'nton, xba spasbe sk'in ti jmuk'ta Ajvaltike.

—Ti mol me'ele te yabinoj ti k'usitik chalik ti menoletike, te sk'elojik ti te xkejet xjuch'etik snup' no'ox sk'obik sjavan spatan no'ox sbaik ti mol menoletike, jech k'uchal ta staik ta k'oponel ti Kajvaltike, unen no'ox ye sti'ik, snijan, spatan no'ox sbaik ta jyalel, te snup'oj no'ox sk'obik, k'un'k'un lik snijan sbaik yalel yo'ntonuk xa sbutsbeik yilel ti smol jatal svaxil akanik ti mol me'ele, xvinaj ti luben ta epal xambaetik xchi'uk ech'em xa ep k'ak'al abil ch'iem kuxiemik.

Te no'ox, ti sba mayole, te lik slok'es jun limeta spox xchi'uk smoy ta yunen jelob nuti', lik syebe ti mol me'ele. Ti mol Jk'oxe, xt'elt'un xa sk'ob lik stsak ti smotone, te lik xcholan ta lum, jun to ja' xak'be smoton yilel ti ch'ul balamile, jech te lik stak:

Totetak, mu xa vich'ik avokolik ta jkojtutik, jechuke mu la jach'ayik ak'ak'alik. Ti kunen ts'unube, ti kunen animaltutike ma'uk ku'untutik, ja' yu'un ti Jmuk'ta Totike, ti jk'elvanej jchabivanej ku'untike. Xu' tunesik k'eloik jkotuk, ak'o xba stoj smul uk, ak'o xba stoj sve'el. Muvan tojuk

xcham, muvan tojuk xlaj, ak'o xba spatbe yo'nton uk ti Jtotik Xan Xevaxchane.

K'alal nakajtik xa ta ts'omol ti menoletike, te lik yalbe yelnich'on Jpetul ak'o sp'is ti poxe. Ja' ech lek laj xchapik sk'op slo'ilike. Ti Jluser vakaxe, ti ja' t'ujumal lekil vakax ja' jp'el sk'opolal xba yak' elov ta k'in ta jteklum. K'alal laj ti spoxike, ti menoletike te lik sk'oponik komel ti mol me'ele xchi'uk ti unen kereme, te ilok'ik batel, ich'ayik batel ta yik'al ak'obaltik, nichim xa yo'ntonik batel yu'un istaik jkot svakaxik yu'un xtajin ta k'ine.

Te no'ox nopoltik, te ta Ch'ate'tik, te ta sna ti Jk'ulejetike: Jxavax, Jxoxep, J-antrex, Jnikulax, te laj yo'nton: Jlopik j-ech'el xa xba yelk'anik vakax.

Ta lajuneb ora ak'obal, k'alal yal xa sik ta yolon te' a'maltike, ti j-elek'etike te ilok'ik' batel ta sna Jxavax K'ulej, jun skajanoj batel ta snekeb yek'el xchi'uk sjelp'unoj jlik pojol nuti', oy yan yich'oj xokaik, cha'vo' skuchoj stuk'ik. Muk' stamik batel bee, ja' no'ox xu' ta jtatik ta ilel k'alal stilesik stup'ik batel sjokoik ta yolon te'tike, k'un k'un xmayetik k'otel ta spat sna ti mol J-antun K'oxe, toj te ijelavik batel ta skoral vakax, muk' xti'vanik ti ts'i'etike, me ja'uk

ok'ik ti vakaxetike; Jxavax K'ulej xchi'uk Jxoxep ochik ta yut koral, laj xoktaik jkot muk'ta ik'al vakax, ja' ti Jlusere; lik sjambeik sti' ti korale, lik snitik lok'el, skotol lek xa xbat ti k'usi spasike, mu oviluk ti ayem xa ono'ox sk'elilanike, ti Jluser vakaxe, te lik stsukulin smak sti' koral, lik ti'vanukuk ti ts'i'etike.

—iNijya'il, me tal ti mole jtup'betik me sts'umbal, — xchi k'un'kun iyal ti Jxavaxe.

Ti ts'i'etike xvojlajet no'ox, xtal xbatik no'ox stijik likel ti yajvalike, jkot mu ts'i' jutuk xa mu snech' ta ti'el ti Jxavax K'uleje, te ixchalbe machit isk'ok'be sjol ta machit. Ti mol J-antun K'oxe te k'un k'un ilik ta svayeb, te lik sa' jlik k'a' chijil, lik spix sba, ta anil istsob stoj, istsan, k'uk'un lik sjan ti sti' snae, te xch'omet batel xchi'uk stoj yo' bu xti'vanik ti ts'i'etike, toj xi'el ik'ot k'alal ista ta ilel ti j-elek'etike, ta anil te ti yavta, manchuk me sojobtik xa yu snuk':

— iTotetak! mu xa vik'ik batel ti vakax avokoluk, avokoluk...

Ti Jxavax K'uleje ja' yu'un yan no'ox sba sk'ak'al yo'nton ta stojol ti mol Jk'oxe ja' yu'un skoj ti ja' totik j-

almantal ta sjunul jteklume, me ja' uk nik yo'nton laj stuk'i, te ispak'be batel ti stuk'e. Te ip'aj yalel ta lum ti mol K'oxe.

—Malik to j-ok'uk, J-antrex, koltaun ta smilel ti putsan mole! —xchi iyalbe mantal ti Jxavaxe.

J-antrex xchi'uk Jnikulax inopej batel ti bu ip'aj ti mole, lik slok'esik smachitik, tsots lik slilinbeik ta bojel sbek'tal, xka'itik lek te xk'avet laj ta machit ti sbakel ti mole. Ti viniketike yatinoj no'ox xchik'ik, ts'itom ch'ich'ik no'ox, jech k'ucha'al pukujil jti' krixchanoetik yilel:

—Batik ba jmiltik ti me'ele —Xchi iyal ti Jxavaxe.

—U'u, batik xa, ech' xa ora —xchi itak'av ti Jxoxepe.

Te ta nae, ti me'el xchi'uk ti kerem Jpetule te xmu-kul ok'ik, k'alal iya'iik it'om ti tuk'e ul ta sjolik ti oy k'usi tsots k'ot ta pasele.

Te k'ak'al ich'ani ti ts'i'e, mu'yuk xa k'usi oy ya'yele, ti me'el Xpet xchi'uk ti yel-ole te xch'omet batel xchi'uk stojik ta koral; ti ts'i'e te ts'uts'un no'ox, xtal xbat no'ox, slek' sbuts'be no'ox sk'ob ti sme'el ajvale. K'alal xanavik batele te oy k'usi k'ixin iya'iik, ja' xch'ich'el ti povre mole, te lik skujan sbaik lik sk'elik snikik ti sbek'tal stakopal ti mole,

ovil un, yu'un jsolel lo'ol vosol ti sbek'tale. Ti unen kerem Jpetule toj xi'el ik'ot yu'un ti anil milele.

Te ta yik'al ak'obal te x-ok'olet no'ox x-avan ti unen Jpetule, xavta buch'utik nopol nakajtik te ta snae yu'un ak'o xba sk'elik ti statamol laj ta milele, j-ok'tik no'ox te ik'otik jun cha'vo' ti jk'elvanejetike, te x-ok'oletik k'u staik ti unen Jpetule xchi'uk ti sme'bele, te xchabojbeik yu sbek'tal stakopal ti anima mol J-antune.

Ja' uk ti pukujil j-elek'etike, nom xa xbatik, k'alal xa ta ti' sukulel a'maltik, te snitanik batel ti jkot yelek' vakaxike. Ti ik'al vakax Jlusere, te mu xa sk'an ixanav, manchuk me xbech'bun asial chich', nitbil ta chanvo' krixchanoetik, ovil me ja'uk xanav, ta anil te xp'ilel batel ikol yu'unik ti vakaxe, xk'olet ochel ta yut te'tik. Ti j-elek' vakaxetike xk'oletik xa batel ba xcha'tsakik skuy, te no'ox ta anil isakch'ay ta yik'pulanil yolon te'etik.

Ti jmilvanejetike, te lik sk'ak'al k'opta sbaik, te iskuchin sbaik ta jujun yu'un ikol batel yu'unik ti yelek'ike; te xkapet svotsetik isutik batel ta snaik, yu'un ma'uk sk'inalik xchi'uk yelek'ik ti ak'obal li'e.

Te ta yut yosil ti mol J-antun K'oxe, ti yajval kavit-toetike te stamik stakopal jmilel sisimbil ta bojele. Te isakub ti osile, x-ok' xpich'ik no'ox yo'ntonik yu'un k'uchal jech ilaj ta milel ti mole. Oy jun k'elvanej ista ta ilel jkot ik'al vakax ach'eltik no'ox yakan te xnopejtal ta ti' koral, sjim no'x sjol, xvuxvun no'ox ta jyalel, ep viniketik xchi'uk antsetik lok'ik batel ba sk'elik; te lik skotan sba, lik ok'uk, sjim no'ox sjol, xye'et no'ox xchi'uk ti xulube, xi'em no'ox yilel, xbot'etik no'ox sat junto oy xa k'usi xal yilel, mu xak' sba ta lok'esel ti xokail te skiloje, te k'an xa yak'be un vinik, ti jk'elvanejetike te sajlayan no'ox ta lo'il «Yox kajval k'usi chal li'e?» «j k'uchal ikol tal ti povre vakaxel!», «j me mu me ja'uk xch'ulel ti animae?» Ja no'ox unen Jpetul xu' ispajes ti vakaxe, isk'unil k'opta, iyok'es ti yaje, ja' ech ipaj yu'unik ti vakaxe te i-och ta koral.

Ti k'ak'al li'e, muk' xba sk'el svakax ta yut te'tik ti unen Jpetule, me ja'uk it'ab ta yo'nton iyok'esin ti yaje, bat ta ba mukenal ba smukik ti anima statamole, xkanet no'ox yu yalel sat ta ich'mul, te x-uy un ta ok'el j-ech'el, ti yunen lekil o'ntone ik'ataj ta ich'mul.

Te ta sna ti unen Jpetul xchi'uk ti me'el Xpete jsolel mu x-ech' cha'yik ti k'ak'ale, te x-ok'oletik ta jujun

xmalk'ak'al. Ja' uk ti Jluser vakaxe, ik'atp'uj ta pukujil vakax, sluch no'ox xchi'iltak, stuk no'ox bu xtal xbat, bak'intik sluch ti yunen ajvale, junto tijbilal vakax xa yilele; yu'un ono'ox chich' pasel ti k'usi yaloj komem ti anima mol tata-molile: Ti vakaxe xbat ta tajinel ta jteklum.

Te ijelav chib oxib k'ak'al, jun sob ikliman te lik ta vojvunel ti ts'ietike, ti me'el Xpete xchi'uk ti unen Jpetule toj xi'el ik'otik, xt'elajan xa ta xi'el ta svayebik, skuyik te me ja' isutik ti j-elek'etike; te ipaj jutuk ti xi'elik k'alal iya'üik xlamet no'ox sk'op jun vinike, k'alal lok' ba sk'el ti me'el Xpete, te ista ta amak' chanvo' kerem vinik mayoletik, lek t'ujun sak nup'anik xchi'uk ti sk'u' spok'ike, te ik'opojuk:

—Me'e! me li'ote, li' me nitalkutik tal jsoktutik ajol avo'nton, nistakukutik tal i jtotik rejiroletik xchi'uk ti meno-letike, yu'un muj na' me ta to x-unej ajol avo'nton xchi'uk ti avunen vakax xba yak' elov ta sk'in ti jnichimal muk'ta Totike, yu'un ja' sk'ak'alil yorail li' tanae. Ja' xkich'betutik ta muk' ti ye sti' ti anima jtotik J-antune.

—Jech chava'uk mayoletik, te k'ot ta jbatutik ti lajel vokolil xchi'uk ti anima jnup jchi'ile; ti ye sti'e ta xich' ch'umbel ich'bel ta muk', ik'ik batel avil, a' no'ox avokolu-kuk me k'elbukunme —chi iyal ti me'ele.

Ti me'el Xpete xchi'uk ti Jpetule te ixchi'nik batel ti mayoletik bat sk'elik ti vakaxe, te k'ot sjamik ti ti' korale; ti mol Jlusere ja' no'ox k'alal iyil oy buch' xnopej batel ta stojole jsolel sjots'jun no'ox ta lum, sjim no'ox xulub, svuxvun no'ox x-ilin ta jyalel. Ti unen Jpetule te inopej batel ta anilik sk'uni k'opta, ja' no'ox stuk xa'ibe sbaik ti slo'ilik xchi'uk ti svakaxe, ja' ech te isnijan saba xu' iyik'ik batel ti Jluser vakaxe.

Te muk'ta al jutuk, te ta jteklume te istsob sbaik ti krixchanoetik yu'un sk'elik ti k'ine, ti buch'utik teike te istaik ta ilel ta ti' jteklum te xtajinik no'ox tal ti mayoletik xchi'uk jkot ik'al vakaxe, oy jbael be snitojik tal oy snitojik tal ta spat ti vakaxe, jsolel xk'oletik xtal xbat ti mayoletike, xjach'ik xa yilel, ti sakil vexike xchi'uk ti stsajal ch'uch'utike jsolel xvilitik ta jech ta jech, jok'ajtik ta snuk'ik ti smuk'ta mol pixjotlike, ep kerenemtik x-avan stse'inik no'ox ba snupik tal ti vakaxe.

Ti me'el Xpete xchi'uk ti yel-ol Jpetule te lik sjelsabbaik jutuk yu'un xba sk'elik k'u x-elan xtajin ti svakax yaloj komel ti anima mol J-antun K'oxe. Manchuk me te xpich'et ti yu yo'ntonike, te ixanavik batel ta sbelal jteklum, k'alal

ik'otike, toj ibatik ti bu xtajin ti vakaxe, te ta ti' kavilto, te inakiik ta o'lok jk'el k'inajel; te xa ono'ox, te ta pat muk'ta telel koral pasbil ta muk'tikil ach' p'ejel te'etik, ti viniketike te x-up'et xnechetik, stse'inik no'ox, x-avanik no'ox, xlo'lajik no'ox ta bats'i k'op, k'ak'ubej sjol yo'ntonik ta pox, sjim no'ox sk'obik, sjim no'ox yik'al chijik, luchajtik no'ox, jok'ajtik no'ox ta ste'el ti korale, nichim no'ox yo'ntonik, jechuk ti antsetike oy te kujantik ta naklej, oy te va'ajtik sk'elik ti tajinel kajlej ta vakaxe, yan no'x x-elanik xchi'uk ti xchuk jolike, xchi'uk ti sbats'i tsek sk'u'ike, sak nup'anik no'ox ta jyalel. Te xlo'ilaj xk'opojik no'ox, xkiltik ti nichim no'ox yo'ntonike.

Ti mol alkalteetik xchi'uk ti rejiroletik yan no'ox x-elan xchi'uk ti smuk'ta ik'al chijik kajajtik ta snekebike, slats'oj slats'oj smich'ojik no'ox ti sbaxtonik yu'un svinajesombil j-almantal jpas abteletik, ronxa xchi'uk ti yunen pechjolale, te yalik mantal yu'un ak'o xchapanik ti Jluser vakaxe, te chukul xa ta yut koral. Ti mayoletike te ixch'unik i-ochik batel; te lik syoltaik ta tsakel ti vakaxe, jsolel te x-eeet; sten sba sjim sba, lik no'oxtok te no'ox sten sba ta lum no'oxtok, mu xak' sba ta ilbaninel, te snitik likel, svuxtabik pox ta sat ta sni', sti'beik sne, yantik st'omesik sibak yu'un sibtasik ti vakaxe;

vakax ti te xtal xbat no'ox ta jyalel, te lik stoy ta vi'najel ti sts'et k'obe yu'un xak' ta ileluk ti xu' yu'un ti kajlej ta vakaxe; ti jk'el k'inetike likik ta xi'el, te lik yalik "i ta me xcham ti povre vinike!", "me lajavil?" i muk' sp'is sat!, "i Ay Yox kajval, bu me oy ti yuts'yalale!", te lik skoltaik ti vakaxe te kajal yajval xa ta sba, lom tsotsik j-ech'el xp'it ti vakaxe, ti Jxavax K'uleje jech k'uchal tojol k'apok' te xjimjun ta jech ta jech, ja' jech k'uchal xp'it ti vakaxe, te k'alal toj ip'it no'oxtok ti vakaxe, te k'u spajbe ni' xulub vakax ta sti' yo'nton ti Jxavax K'uleje, te ichakmultaj ta ch'ich', te k'unk'un laj yip, te its'ep'uj yalel, te muk' xpitk'uj lok'el ti sbats'i akane, te isyak sba ta tsajal ch'uch'util xchi'uk ti xokaetik meltsanbil ta xch'ut ti vakaxe, ja' no'ox yu sk'ob xchi'uk yu sjol xchechoj sk'ojilan ta taki lum; ti Jlusere jsolel k'ak'ub ta jyalel, xp'itomaj sluchilan sjimilan no'ox ta jyalel, ts'itom ch'ich' no'ox ti jk'elk'inetike, skotolik x-avetik no'ox ta xi'el, sk'elojik k'u x-elan xmilat ta vakax ti vinike, mu'yuk buch'u sk'an xnopej xba xoktaik ti vakaxe. Ja' to ta anil, te xjipjun ti vinike ti vakaxe p'it lok'el ta koral, ech' smaj to ta ste'lal koral ti yu jkajlej ta vakaxe; keremutik, tsebetik, antsetik, viniketik xchi'uk mol me'eletik x-avanik no'ox ta xi'el, xtanet svusetik no'ox ta snak' sbaik ta anil. Ti mu Jlusere

k'alal lok'em xa ta koral te to xp'itomaj, sluchilan, slomilan ta tek'el ti vinik xchechoje, manchuk me mu xa snik sba ta jsolel. Ti mayoletike ovil te syomoj smich'ojik slasoik xk'olet xtanet ta pat vakax, mi ja'uk stsak yu'unik. Te ilok'tal ta epal krixchanoetik jun mol alkalte xchi'inoj tal ti unen Jpetul K'oxe, ti unen kereme te lik slok'es yunen amae, k'ala yak'oj sba xanavik batel ta stojol ti bu oy ti Jluser vakaxe te lik yok'intas ti yaje, ti vakaxe te k'uk'un lik pajuk, k'alal te xa nopole ti unen kereme te lik sk'unil k'opta ti svakaxe, te lik skotan sba ta lek, lik spaj ta k'elel ti yunen ajvale, ti Jpetule te xa va'al sk'eloj sba xchi'uk ti svakaxe, ja' no'ox sjim no'ox sjol ta jyalel xchi'uk svelilan no'ox smuk'takil chikin; te inopejik batel ti mayoletike, te lik stik'bik yak'il xchi'uk te lik skoltabik yalel yakan ti jlajel ta vakaxe, lik sk'echik batel ba staanik ta nopol k'al na; yutsyalal xchi'uk yantik jk'el k'inetik te ba sbusan sbaik sk'elik ti jmilel ta vakaxe, jtos te xvochetik likel ta ok'el. Mu jechuk ti unen Jpetul K'oxe te inamej stok'oj batel ti svakaxe, ti vakaxe skiloj no'ox batel yok', yan x-elan xlok' svok ye. Ti snopel yunen o'nton ti kerem Jpetule melel: ti vinik icham ta vakaxe ja' laj smil ti anima smol tatamole.